

AYNİYAT DEFTERLERİNİN OSMANLI SOSYO-EKONOMİK TARİHİ İÇİN ÖNEMİ, BİR NUMARALI ANADOLU ADI AYNİYAT DEFTERİ ÖRNEĞİ

Ertan GÖKMEN*

ÖZ

Bu çalışmada Bir Numaralı Ayniyat Defteri'nin muhtevasına dair bilgiler verilmiştir. Defter 16 Ocak-12 Mayıs 1812 tarihleri arasında kapsamaktadır. Defterde taşra yöneticilerine gönderilmiş mektup ve kaimelerin suretleri bulunmaktadır. Bu kayıtların sayısı 327'dir. Bu mektup ve kaimelerde idari, adli, mali, askeri, sosyal ve değişik konularla ilgili hususlar zikredilmiştir. Defterdeki bilgiler Osmanlı Devleti'nin 1812 yılındaki durumuna ilişkin bir kesit sunmaktadır. Defterdeki kayıtlar hükümetin taşra yöneticilerinden isteklerini, taşradaki yöneticilerin neyi doğru ve neyi yanlış yaptıkları, hangi hususlarda gevşeklik sergiledikleri, taşradaki halk ile yöneticiler arasındaki ilişkileri ve halkın daha çok hangi hususlardan şikâyetçi olduğu hususu hakkında bilgi vermektedir. Defterin detaylı muhtevası çalışmada farklı başlıklar altında ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Ayniyat, Osmanlı, Vergi, Asker, Askeri, Vali, Taşra Görevlileri, İstanbul.

THE IMPORTANCE OF AYNİYAT NOTEBOOKS FOR THE OTTOMAN SOCIAL AND ECONOMIC HISTORY, THE EXAMPLE OF THE ANATOLIAN ORDINARY AYNİYAT NOTEBOOK NUMBER ONE ABSTRACT

In this study, information on the content of ayniyat notebook number one has been given. The notebook covers the dates between 16 January and 12 May 1812. In the notebook there are copies of letters and kaimes sent to the local administrators. The number of these records are 327. In these letters and the kaimes issues concerning administrative, judicial, financial, military, social and different issues have been mentioned. The information in the book provides a section on the situation of the Ottoman State in 1812. The records in the book provide information about the demands of the government from the provincial administrators, what the administrators of the provinces are doing right and wrong, in which aspects they exhibit looseness, the relations between the people and administrators in the province and what the people are complaining about. The detailed content of the notebook is covered under different headings in the study.

Key Words: Ayniyat, Ottoman, Tax, Soldier, Military, Governor, Provincial Officers, İstanbul.

* Prof. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.
ertan.gokmen@cbu.edu.tr

Giriş

Çalışmanın asıl kaynağını oluşturan ayniyat defterleri sadaret dairesinden diğer devlet dairelerine, vilayetlere ve diğer makamlara gönderilen tezkirelerin ve diğer yazıların aynen kopyalarının yazıldığı defterlerdir. Bâb-ı Âlî Evrak Odası fonunda yer alan ayniyat defterleri Osmanlı Arşivi'nde 595 genel numarası ile kayıtlıdır. Ayniyat defterleri kataloğunda 1717 adet defter bulunmaktadır. Bu defterler en erken 1227/1812 en geç 1318/1900 tarihlidir.¹ Bu defterler sayesinde XIX. yüzyılda eyaletlerin durumu, Osmanlı kurumları ve bunların işleyişi hakkında bilgi edinilebilmektedir.² Defterler yazıldığı makama göre, içerdiği belgelerin türüne ve konularına göre tasnif edilebilmektedir. Defterlerde tezkireler, emirname-i samiler, buyurulduklar ve şukkalarda bulunmaktadır.³ Çalışmamızda ele alınan *Bir Numaralı Defter "Anadolu Adı"* olarak kataloglanmıştır. Ayniyat defterleri içerisinde Anadolu Adî şeklinde kataloglanan 168 adet defter bulunmaktadır. Defterin kapağında "Anadolu, Defter No: 1, Gurre-i Muharrem 1227-29 Rebiülahir 1227" yazmaktadır. 129 sayfadan oluşan bu defter 16 Ocak 1812-12 Mayıs 1812 tarihleri arasındaki dört aylık yazışmaları kapsamaktadır. Defterde 327 adet evrakın sureti bulunmaktadır. Defterlerin büyük bir kısmı hükümet merkezinden taşraya yazılan mektuplardan daha sonra da kaimelerden oluşmaktadır. Defterde askeri, mali, adli, güvenlik, idari, vakıf gibi temel konular yanında zayi olan beratın yenilenmesinden naiplerle ayanların geçimsizliğine kadar uzanan değişik konularla ilgili taşra yöneticilerine yazılmış kaime ve mektuplar bulunmaktadır. Kaime ve mektuplar konularına göre değil tarih sırasına göre yazılmıştır. Defterin içeriğinin daha iyi anlaşılması için aynı konuya dair kaime ve mektuplar birlikte incelenmiştir. Ayniyat defterleri Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi ile şehir tarihi çalışmalarında çok fazla kullanılmış defterler değildir. Bilindiği üzere Osmanlı şehirlerinden bazılarının şerhiye sicili mevcut değildir. Bazı şehirlerin de az sayıda şerhiye sicili bulunmaktadır. Tanzimat sonrasında kadıların yetki alanlarının sınırlandırılmasına muvazi olarak kadıların baktıkları davaları çeşidi de azalmıştır. Artık bu defterlerde klasik dönem

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İkinci Baskı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 42, İstanbul, 2000, s. 202, 208.

² Necati Aktaş, "Ayniyat Defteri", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul, 1991, s. 278.

³ Ertan Gökmen-Ömür Yazıcı Özdemir, 812 Numaralı Ayniyat Defteri Işığında Aydın Vilayeti'nde Suç ve Ceza (1866-1877), Libra Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 18.

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

sicillerinde karşılaşılan öldürme, yaralama, darp, sahtekârlık, irtikap vb suçlara dair kayıtlar bulunmamaktadır. Şeriyye mahkemelerinin yetki alanından çıkarılan ve nizamiye mahkemelerine aktarılan dava konularına dair pek çok yazışmaya ayniyat defterlerinde tesadüf edilmektedir. Defterlerdeki kayıtlar sayesinde hükümetin taşra ile işlerini nasıl yürüttüğü, taşrada yaşanan olayların neler olduğu rahatlıkla anlaşılabilir. Ele aldığımız Bir Numaralı Ayniyat Defteri ile bu defterlerde ne tür kayıtların bulunabileceği, bu defterlere ne tür konularda yazıldığı defterde yer alan 327 kayıt kullanılarak gösterilmeye çalışılmıştır. Defterdeki kayıtlar konularına göre aşağıda farklı başlıklar altında ele alınmıştır.

A-İktisadi Hayata Dair Kayıtlar

1-Mukataaların İltizama Verilmesi

Mukataa devlete ait vergi ve gelir kaynaklarına denilmektedir. Mukataanın miri ve malikâne olmak üzere iki çeşidi bulunuyordu. Miri mukataalar bir ile üç yıllığına, malikâne mukataalar ise kaydı hayat şartı ile iltizama veriliyordu. Mukataalar iltizama verildiği gibi emanet yoluyla da işletilirdi.⁴ Ele aldığımız defterde mukataaların hangi hazineye ait olduğuna ve kimlere iltizama verildiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. Mesela, Karaosmanzâde ve İzmir voyvodasına yazılan mektupta Darphane tarafından idare edilen Burunâbâd mukataasının 1227/1812 senesinde zapt ve idaresinin Silahşorândan İzmirli Ahmed Ağa uhdesine verildiği belirtilerek vergilerin tahsili hususunda kendisine yardımcı olunması istenmektedir.⁵ Yine aynı hazine tarafından idare edilen resm-i damga-yı Ankara ve boyahâne-i Ankara ve tevâbii mukataasına bağlı olan rişte-i sof resminin 1227/1812 senesine mahsuben yed-i vahidden zapt ve idaresinin Bozok sancağı mutasarrıfı Cabbâzâde Süleyman Ağa'ya ihale edildiği, onun da bu mukataayı Silahşorandan Osman Ağa'ya tefviz ettiği belirtilerek gerekli vergileri toplama hususunda kendisine yardımcı olunması için Ankara mutasarrıfına mektup gönderilmiştir.⁶ Antakya voyvodası Hacı Bekir Ağa'ya gönderilen mektupta ise Tersane-i Âmire'nin büyük gelirlerinden olan mizan-ı harir mülhakatından Antakya, Halep, Şuor? ve Rubeha?, Beylan ve Payas ve bağlısı kazalardan 1227/1812 senesinde elde edilecek mizan vergisinin İstanbul Emtia Gümrüğü

⁴ Mehmet Ali Ünal, Osmanlı Tarih Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011, s. 489

⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 52, (9 Safer 1227-23 Şubat 1812).

⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 76, (3 Rebiülevvel 1227-17 Mart 1812).

Emini Osman Ağa'ya 35.000 kuruşa iltizama verildiği ifade edilerek tahsili için kendisine yardım edilmesi istenmektedir.⁷

Mukataaları iltizama alan mültezimler bazen halka zulmedebiliyorlardı. Bu hususla ilgili olarak Kapucubaşı Tuzcuoğlu Hacı Memiş Ağa Trabzon sancağında mutasarrıf olduğu Hemşin mukataası vergilerini toplar iken halka zulüm yaptığı haber alınmıştır. Bu zulmün önlenmesi için Trabzon valisine mektup gönderilmiştir. Valiye gönderilen emrin bir benzeri de Tuzcuzâde Memiş Ağa'ya gönderilmiştir.⁸

2-Hazineye Zamanında Teslim Edilemeyen Vergi Borçları

Bir devletin varlığını devam ettirmesi ve üzerine düşen vazifelerini yapabilmesi halkın ödeyeceği vergilerle mümkün olmaktadır. Vergilerin ödenebilmesi de mükelleflerin kazançları ile uygun olmasına bağlıdır. Halkın gücünün üstünde konulan vergilerin ödenmesinde her zaman güçlük yaşanacağı aşîkârdır. Kazancın üzerinde yapılan vergilendirmeler yanında doğal afetler, savaşlar da vergilerin zamanında ödenmesini engelleyen hususlardandı.

Ele aldığımız defterle devlete değişik adlar altında ödenmesi gereken ancak ödenmeyen, eksik ödenen vergi borçlarına dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlarda genel olarak hangi yıla ait borcun ne kadarının ödendiği veya ödenmediği ve üzerinden ne kadar süre geçtiği zikredilmiştir. Bilindiği üzere tımar sisteminin bozulması ile birlikte devlete gelir getiren mali üniteler mukataa adı altında hazine tarafından işletilmeye başlanmıştır. Mukataalar ya iltizama verilmekte ya da emanet yolu ile işletilmekte idi. Mukataaların bir kısmı da malikâne şeklinde idare ediliyordu. Defterdeki kayıtların büyük kısmı mültezimlerin üzerlerine aldıkları mukataa bedellerini zamanında hazineye teslim etmemeleri ile ilgilidir. Bunun yanında caize ve aidatlar, sefer akçeleri, imdâd-ı seferiye, mîrî cebelü bedeliyesi ödenmeyen vergilerdendir. Ödenmeyen vergilerle ilgili olarak mukataanın bulunduğu yerlere ve vergiye muhatap olan yöneticilere yirmiye yakın yazı gönderilmiştir. Burada bunlara dair detaylı bilgi vermek mümkün değildir. Bu yüzden bu konuya dair yazıların nerelere gönderildiği aşağıda kısaca belirtilmiştir.

Ödenmeyen vergilerle ilgili olarak, İstabl-ı Âmire masrafları için 1226/1811 yılı için tertip edilen 50.000 kuruşun on ay geçmesine rağmen halen gönderilmediği belirtilerek bir an önce gönderilmesine

⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 76, (3 Rebiülevvel 1227-17 Mart 1812).

⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 126, (25 Rebiülahir 1227-8 Mayıs 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi için Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

dair Sayda valisine mektup gönderilmiştir.⁹ Yine Halep valisine gönderilen mektup ile 12.875 kuruş olan cevâiz ve aidatın bir an evvel gönderilmesi istenmekte, yapılan seferlerin idaresinin bu tür paraların zamanında gelmesine bağlı olduğu belirtilmektedir.¹⁰ 1227/1812 senesi için liva merkezi hariç olmak üzere Ankara eyaletine 306 kese sefer akçesi tertip edildiği ve bunun tahsili için zaman kaybedilmemesi gerektiği Kütahya mütesellimine mektupla bildirilmiştir.¹¹ Yine Halep muhassılına gönderilen mektupta Halep muhassıllığı ve tevâbii mukataasından 1226/1811 senesine mahsuben sadrazam hissesine düşen 15.614,5 kuruştan herhangi bir ödeme yapılmadığı bu iş için emir ve mübaşir gönderildiği belirtilerek, zikredilen miktar akçenin acele olarak gönderilmesi istenmiştir.¹² Bolu ve Viranşehir mutasarrıfı İbrahim Paşa'ya gönderilen mektupta da uhdesine düşen 15.884 kuruşluk imdâd-ı seferiye bedelinin hazineye teslim edilmesi istenmektedir.¹³ Bunlar dışında Halep'teki bâc-ı bazâr-ı esb mukataasından sadrazama düşen hissenin,¹⁴ Adana ve çevresi mukataalarından 1224/1809, 1225/1810 ve 1226/1811 senelerine ait olup ödenmemiş 6.486,5 kuruşun,¹⁵ 1223/1808 senesi Bayındır kazası mukataa ve iltizam bedellerinden ödenmemiş olan bir yük 15.000 kuruşun,¹⁶ Şam'da Kilisî Osman Efendi uhdesine olan 1226/1811 yılı mukataa bedelinin,¹⁷ Nakşa livası mukataasının 1222/1807 ve 1223/1808 yılları iltizam bedellerinden ödenmeyen 54.964 kuruşun,¹⁸ Trabzon'da Polathane kazasınının 1223/1808 ve 1224/1809 senesine ait gümrük vergisinden ödenmeyen bin beş yüz kuruşunun,¹⁹ defter emini tarafından malikâne şeklinde idare edilen Rum Kale mukataasının 1216/1801 yılından 1226/1811 senesine gelinceye kadarki yıllara ait teslim edilmeyen 59.062 kuruşun,²⁰ Malatya kazası halkının birikmiş ve ödenmemiş olan emval-i mîrîyenin,²¹ Sayda valisine iltizam olunan Sayda mukataasının

⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 11-12, (7 Muharrem 1227-22 Ocak 1812).

¹⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 71, (27 Safer 1227-12 Mart 1812).

¹¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 10, (5 Muharrem 1227-20 Ocak 1812).

¹² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 17-18, (12 Muharrem 1227-27 Ocak 1812).

¹³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 99, (28 Rebiülevvel 1227-11 Nisan 1812).

¹⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 17, (12 Muharrem 1227-27 Ocak 1812).

¹⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 18, (13 Muharrem 1227-28 Ocak 1812).

¹⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 20-21, (15 Muharrem 1227-30 Ocak 1812).

¹⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 51, (9 Safer 1227-23 Şubat 1812).

¹⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 62-63, (18 Safer 1227-3 Mart 1812).

¹⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 64-65, (19 Safer 1227-4 Mart 1812).

²⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 67, (19 Safer 1227-4 Mart 1812).

²¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 104, 105 (3 Rebiülahir 1227-16 Nisan 1812).

1226/1811 senesinden kalan 9.000 kuruşun,²² Anadolu ve Sivas taraflarındaki erbâb-ı tımarın her sene ödemesi gereken mîrî cebelü bedeliyesinin²³ bağlı oldukları hazinelere gönderilmesine dair mukataaların bulunduğu yerlerin yöneticilerine ve mukataayı idare edenlere mektuplar gönderilmiştir. İdarecilere ve mültezimlere gönderilen yazılarda sefer işlerinin devamının bu paraların zamanında gönderilmesine bağlı olduğu da vurgulanmıştır. Mukataa bedellerinin istenmesinde bazen yanlışlıklar da yapılabiliyordu. Mesela, Karaman valisine yazılan mektupta 1225/1810 senesi için gönderilmesi gereken 45 yük mukataa bedelinin Konya yerine yanlışlıkla Aksaray'dan istendiği belirtilmiştir.²⁴

3-Caize, Hizmet-i Mübaşiriye ve Aidat Bedellerinin Ödenmesi

Caize devletten herhangi bir makam elde edenlerin o makamı kendilerine verenlere ödedikleri paraya denilmektedir.²⁵ Avâidat ise konulmuş olan vergiler dışında bir takım hizmetler karşılığı olarak yetkililerin bu işleri gören memur, yazıcı, tahsildar, mübaşir ve hizmetli gibi kişilere vermekle yükümlü oldukları paraya denilmektedir.²⁶ Ele aldığımız defterde bu bedellerin ödenmesi ile ilgili iki mektup bulunmaktadır. Bunlardan birinde, Maraş eyaletinin kardeşi Kalender Paşa uhdesine verildiği belirtilerek eyaletin mutad olarak vermesi gereken câize, hidmet-i mübaşiriye ve diğer îadatlar bedelleri olan 6.925 kuruşu göndermesi Maraş müteselliminden istenmiştir.²⁷ Çıldır Eyaleti valisine gönderilen mektupta ise 1225/1810 senesine mahsuben gönderilmesi gereken cevaiz, aidat ve hizmet-i mübaşiriye bedellerinden kalan 13.725 kuruşun göndermesi istenmektedir.²⁸

4-Halep Halkına Esham Satışı

Esham, bir maliye terimi olarak ilk defa 1775 yılında uygulamaya konulmuş ve 1870'lere kadar varlığını koruyan bir çeşit iç borçlanma sistemidir. Bu sistemde mukataa adı verilen vergi gelirlerinden bazılarını ait nakdi gelirlerin, faiz denilen gelir fazlası belirli bölümlerinin hisseler halinde özel şahıslara peşin bir para

²² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 110, (8 Rebiülahir 1227-21 Nisan 1812).

²³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 125, (25 Rebiülahir 1227-8 Mayıs 1812).

²⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 45, (4 Safer 1227-18 Şubat 1812).

²⁵ Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I, MEB, İstanbul, 1993, s. 255.

²⁶ Ünal, s. 63.

²⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 52, (10 Safer 1227-24 Şubat 1812).

²⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 1, (Gurre-i Muharrem 1227-16 Ocak 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

karşılığında kaydı hayat şartı ile satılmasıdır.²⁹ Eshamlar belli bir mukataanın gelir fazlaları karşılık gösterilerek satışa sunuluyordu. İncelediğimiz defterde esham uygulamasına dair bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayda göre, savaş masraflarını karşılamak için satılması için emir çıkan emtia ve duhan gümrüğü eshâmından bir kısmı zengin Halep halkına tahsis kılınmış ise de Halep ahalişi eshama alışkın olmadığından bunları almakta tereddüt etmişlerdir. Halep halkı esham almak yerine 50.000 kuruş tedarik ederek hükümete göndereceklerini belirtmişlerdir. Halep valisine gönderilen mektupla bu miktara karşılık gelen poliçelerin İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.³⁰

5-Muhallefât Zabtı

Muhallefat ölen ya da öldürülen kişinin geride bıraktığı her türlü menkul ve gayrimenkule denilmektedir. Osmanlı'da askeri sınıfa mensup kişilerin yanında zaman zaman köylerde, şehirlerde ve aşiretler arasında devletle iş yapan ya da başka şekilde önem kazanmış kişilerin muhallefatları müsadereye tabi tutulmuştur. Müsaderenin amaçları arasında merkezi otoriteyi sağlam tutmak, merkezi otoriteye rakip olabilecek güçlerin çıkmasını engellemek, mali sıkıntı zamanlarında kaynak oluşturmak, kamu görevlilerinin kanunsuz yollarla mal ve servet edinmelerinin önüne geçmek yer almaktadır. Müsadere uygulamasına 15. ve 16. yüzyıllarda başlanmışsa da 17. ve 18. yüzyıllarda yapılan savaşlarda yaşanan mali sıkıntı yıllarında yoğun olarak uygulandığı görülmektedir.³¹

Devlet tarafından herhangi bir kişinin muhallefatının müsaderesine karar verildiğinde bu işlemi yerine getirmek için hükümet merkezinden bir mübaşir ile mübaşirin işini yaparken kendisine yardımcı olunması için o yerin mülki amirine hitaben bir yazı gönderilmektedir. İncelediğimiz defterde 1812 yılının ilk dört ayında Anadolu tarafında on iki tane muhallefatın müsadereye tabi tutulduğu görülmektedir. Muhallefata dair kayıtlar ayniyat defterinde daha çok muhallefatı zapt etmek için gönderilen mübaşirlere gerekli kolaylığın gösterilmesi ve gerekli yardımın yapılması ile ilgilidir. Muahellefatı zapt edilen kişiler arasında Erdek sakinelerinden Koca Türkmen kerimesi Aişe Hanım,³² Menemen kazası eski voyvodası Hacı

²⁹ Mehmet Genç, "Esham", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 11, İstanbul, 1995, s. 376.

³⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 127, (27 Rebiülahir 1227-10 Mayıs 1812).

³¹ Ahmet Tabakoğlu, Osmanlı Mâlî Tarihi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1916, s. 538-540.

³² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 11, (7 Muharrem 1227-22 Ocak 1812).

Bekir Ağa,³³ Kandiye’de vefat eden Mirasyedi Oğlu İbrahim Ağa,³⁴ yine aynı yerde fevt olan Hâceğândan İvaz Paşa’nın erkek torunu Mehmed Emin Bey,³⁵ Erzurum vilayetinin Kemah kazası tüccarlarından çocuksuz vefat eden Cece Oğlu Veli ve Çakır Oğlu Hacı Memiş isimli servet sahipleri,³⁶ İnegöllü Hamza Beyli Emin Bey ile Bursalı Kurşunluzâde Hacı Said isimli servet sahibi kişiler,³⁷ Şam vilayetinde ikamet ederken vefat eden Genç Yusuf Paşa,³⁸ Bursa sakinlerinden Hacı Ali, demirci tüccarlarından Hacı Abidin, Kurşunluzâde Hacı Said İsimli kişiler,³⁹ eski Mentеше sancağı mütesellimi Çavuşzâde Mustafa Ağa,⁴⁰ Kızılca Tuzla ileri gelenlerinden Çakıroğlu Halil⁴¹ ve Konya eski mütesellimi Çandarlıoğlu Deli Bekir⁴² bulunmaktadır.

Bazı muhallefât sahiplerinin mirasının az ve varislerinin perişan halde olması sebebiyle mirasları varislerine bırakılabiliyordu. Mesela, Erdek sâkinelerinden Koca Türkmen kerimesi Aişe Hanım’ın muhallefâtı mirasçılara terk edilmiştir.⁴³ Yine Menemen eski voyvodası Hacı Bekir’in mirası alacaklıların razı olması sonucu mirasçılara bırakılmıştır.⁴⁴ Bazen çıkan dedikodular üzerine muhallefât zaptına ara verilebiliyordu. Kandiye’de vefat eden Mirasyedi Oğlu İbrahim Ağa’nın muhallefâtının zabtı için hâceğândan bir mübaşir gönderilmiş ise de çıkan bir takım dedikodular üzerine zabt işlemi geri kalmıştır.⁴⁵ Bazen mübaşirlerin işi bitirmeden dönmeleri gerektiğine dair emirler gönderilmiştir. Kandiye’de vefat eden Hâceğândan İvaz Paşa’nın erkek torunu Mehmed Emin Bey’in muhallefâtını zabt için gönderilen mübaşirin Sakız Adası’na döndüğü belirtilerek muhallefâtın çokluğu sebebiyle tamamını zapt etmeden dönmeye izin verilmemesi Kandiye muhafızına gönderilen mektupta belirtilmektedir.⁴⁶ Askeri sınıfa mensup olmayan bazı

³³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 22, (17 Muharrem 1227-1 Şubat 1812).

³⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 25, (18 Muharrem 1227-2 Şubat 1812).

³⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 56-57, (15 Safer 1227-29 Şubat 1812).

³⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 27, (21 Muharrem 1227-5 Şubat 1812).

³⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 43-44 (4 Safer 1227-18 Şubat 1812).

³⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 49-50, (7 Safer 1227-21 Şubat 1812).

³⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 99, (29 Rebiülevvel 1227-12 Nisan 1812).

⁴⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 126, (26 Rebiülahir 1227-9 Mayıs 1812).

⁴¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 126, (26 Rebiülahir 1227-9 Mayıs 1812).

⁴² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 128-129, (28 Rebiülahir 1227-11 Mayıs 1812).

⁴³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 11, (7 Muharrem 1227-22 Ocak 1812).

⁴⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 22, (17 Muharrem 1227-1 Şubat 1812).

⁴⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 25, (18 Muharrem 1227-2 Şubat 1812).

⁴⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 56-57, (15 Safer 1227-29 Şubat 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

kişilerin mirası da müsadereye uğramıştır. Mesela, Kemah kazası tüccarlarından çocuksuz olarak vefat eden Cece Oğlu Veli ve Çakır Oğlu Hacı Memiş,⁴⁷ İnegöllü servet sahibi Hamza Beyli Emin Bey ile Bursalı Kurşunluzâde Hacı Said,⁴⁸ Bursa sakinlerinden Hacı Ali, demirci tüccarlarından Hacı Abidin bu kişilerdendir.⁴⁹

Defterde muhalefata dair kayıtlarda muhalefatların miktarına dair bilgi verilmemiştir. Ancak bazı muhalefatların hangi amaç için kullanılacağı belirtilmiştir. Şam valisine gönderilen kaimede Genç Yusuf Paşa'nın muhalefatından teslim edilmeyen 17 yük 92.000 kûsur kuruşun muharrem mevâcibine tahsis edildiği belirtilerek bu paranın bir an önce hazineye teslim edilmesi istenmektedir.⁵⁰ Aynı konu ile ilgili olarak Sayda valisine gönderilen kaimede de Firari Yusuf Paşa muhalefatından geriye kalan miktarın muharrem mevâcibine tahsis edildiği belirtilerek bir an önce gönderilmesi talep edilmiştir.⁵¹

Muhalefatı müsadere edilenler arasında iki tane mütesellim bulunmaktadır. Bunlardan biri eski Menteşe sancağı mütesellimi Çavuşzâde Mustafa Ağa⁵² diğeri de Konya eski mütesellimi Çandarlı Deli Bekir'dir. Deli Bekir ile avenesinin halktan haksız olarak topladıkları 23.000 kuruşun muhalefatından alınarak hak sahiplerine verilmesi, geri kalanların satılması ve elde edilen gelirin Konya Mevlevî Degâhı'na verilmesine dair Karaman valisine kaime gönderilmiştir.⁵³

6-Maden Satışı

Maden ocaklarında üretilen ihtiyaç fazlası madenin dışarıya satışı yasak olsa da imparatorluk içinde başka yerlere satışına izin verilmekteydi. Bu husustaki izne dair Mısır valisine gönderilen mektupta bilgi bulunmaktadır. Bu mektupta Ergani madeninden elde edilen bakırdan devlet hissesinin ayrılmasından sonra geri kalanının maden-i hümayun sarrafı Hüdaverdioğlu Manik bezirgâna satıldığı belirtilerek, satılan madenin bedelinin tahsil edilmesi ve madenin Bağdat ve Musul'a nakli hususunda ihtiyaç duyulan develerin temin

47 BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 27, (21 Muharrem 1227-5 Şubat 1812).

48 BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 43-44 (4 Safer 1227-18 Şubat 1812).

49 BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 99, (29 Rebiülevvel 1227-12 Nisan 1812).

50 BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 49-50, (7 Safer 1227-21 Şubat 1812).

51 BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 69, (23 Muharrem 1227-7 Şubat 1812).

52 BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 126, (26 Rebiülahir 1227-9 Mayıs 1812).

53 BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 128-129, (28 Rebiülahir 1227-11 Mayıs 1812).

edilmesi ve nakliye ücretlerinin eskisi gibi deve sahiplerine ödenmesi istenmektedir.⁵⁴

7-Ahalinin Vergi Yükünün Hafifletilmesine Dair İstekleri

Bu konu ile ilgili olarak defterde bir kayıt bulunmaktadır. Kayseri kazasına tabi Tavulus köyünden on üç hisse şeklinde vergi istenmekte olup bunun beşi Müslümanlara, beşi Rumlara ve üçü de Ermenilere aittir. Ancak yirmi otuz senedir Ermeni milletinde fakirlik ve zayıflık hali ortaya çıkmış ve emlakları da yavaş yavaş Rum milletine geçmiş, geri kısmı da verimsiz durumdadır. Bu yüzden üzerlerine düşen üç hisseyi ödemekte zorluk çekmektedirler. Durumları bu halde iken bu üç hisse kendilerinden zorla alınmaktadır. Ermeni ahali sundukları dilekçe ile sahip oldukları emlake göre vergi alınmasını ve bu hususun mahallinde şerhle incelenmesini istemişlerdir. Ermeni tebaanın arzuhalde belirttikleri hususun incelenmesi için Bozok mutasarrıfı Cabbarzâde'ye mektup gönderilmiştir.⁵⁵

8- Kamu Görevlilerinin ve Özel Şahısların Birbirlerinde olan Alacakları

Taşrada veya İstanbul'da yaşayan bazı kişiler şahıslar üzerinde olan ve senede bağlanmış alacaklarını tahsil edemediklerinde veya yerel mahkemelerde sonuç alamadıklarında İstanbul'da hükümete arzuhal sunarak alacaklarının tahsil edilmesini istemişlerdir. Hükümet de taşra yöneticilerine mektup veya kaime göndererek alacaklıların borçlarının tahsil edilmesini istemiştir. Bu hususla ilgili taşra yöneticilerine yazılmış hayli yazı bulunmaktadır.

Ödenmesi gereken borçların bir kısmı İstanbul'da oturan bazı kamu görevlilerine gelir amacı ile tahsis edilen mukataa ve arpalıklara ait gelirlerle ilgilidir. Mesela Mısır valisine hitaben yazılan mektupta, Mehmet Tevfik, Zeliha ve Fatıma isimli kişilerin Mısır havalisi malından tasarruf ettikleri yevmiye ikişer paradan iki senelik 900 kuruş vazife akçelerini alamadıkları ve bu paranın mahdumları Tosun Paşa zimmetinde kaldığı belirtilerek bu meblağın tahsil edilerek gönderilmesi istenmiştir.⁵⁶ Müderrislerden Urbanîzâde Mehmed Arif Efendi'ye maişet olmak üzere Viranşehir sancağı Zoene? kazasından aylık 50 kuruştan alamadığı beş aylık 250 kuruşunun tahsil edilip gönderilmesine dair Viranşehir mütesellimine mektup yazılmıştır.⁵⁷

⁵⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 71, (25 Safer 1227-10 Mart 1812).

⁵⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 108, (7 Rebiülahir 1227-20 Nisan 1812).

⁵⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 6, (3 Muharrem 1227-18 Ocak 1812).

⁵⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 28, (21 Muharrem 1227-5 Şubat 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

Serkeş kazası, müderris El-Hâc Mehmed Efendi'ye maişet olarak verilmiş, o da yerine Mahmûd Efendi isminde birini nâib olarak göndermiş ise de 1225/1810 senesi gelirlerini zikri geçen nâib göndermemiştir. Müderrisin alacağına tahsili için Canik muhassılina mektup gönderilmiştir.⁵⁸ Maraş kazası nâibine gönderilen mektupta ise Tekfurdağlı Müftüzâde Seyyid Mehmed Arif Efendi'nin 1224/1809 senesi Cemaziyelevveli guresinden itibaren tasarruf ettiği Maraş kazası müddet-i muayyenesinden geri kalan sekiz aylığını Maraş sakinlerinden Hacı Ali Efendizâde Seyyid Abdullah Efendi'nin zapt ettiği belirtilerek bu paranın tahsil edilip alacaklıya gönderilmesi talep edilmiştir.⁵⁹ Medine kalesi dizdarı Hacı Mustafa Ağa vazifesine karşılık yirmi iki akçalık maaşını Trablusşam mukataası malından ve Halep gümrüğünden alacak idiyse de maaşını belirtilen yerlerden alamamıştır. Halep ve Trablusşam valilerine gönderilen mektupta dizdarın maaşının tahsil edilip gönderilmesi istenmektedir.⁶⁰ Yine Trabzon valisine gönderilen mektupta, müderris Mehmed Efendi'nin maişet olarak üzerinde bulunan Canik'teki Akçay, Keşdere ve Cevizderesi'nden aylık 40 kuruştan sekiz aylık 320 kuruşun nâib Halil Efendi'den tahsil edilip sahibine gönderilmesi istenmektedir.⁶¹

Borçlarının tahsili için hükümete müracaat edenlerden bir kısmı kamu görevlilerinde olan alacakları talep etmektedirler. Mesela, Osmanlı tebaasından olan Bakkal Yorgi Bayındır kazası eski voyvodası Hacı Mehmed'den olan alacağını alamamış olup bu paranın tahsil edilerek alacaklıya gönderilmesi için Bayındır nâibine mektup gönderilmiştir.⁶² Tire Voyvodasına gönderilen mektupta sarraf taifesinden Anderyani ve Mefreviç isimli zimmilerin voyvodada olan 40.800 kuruşluk alacaklarının tahsili istenmektedir.⁶³ Sinop ayanının, Valide Hanı'nda sakin Sarraf Bogos ve kardeşi Serupa'ya olan 15.000 kuruşluk borcunu ödemediği belirtilmektedir. Alacaklı olan Bogos eceli ile vefat etmiştir. Müteveffanın varislerinin maişetinin bu paraya bağlı olduğu ifade edilerek paranın yetimlerin vasisi olan amcalarına ödenmesine dair Sinop ayanına mektup gönderilmiştir.⁶⁴ Kocaili mutasarrıfına gönderilen mektupta, Enderun ağalarından Süleyman Ağa'nın Geyve ayanlarından Ebubekir Ağa dâhil sekiz kişide 2.500

⁵⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 47, (5 Safer 1227-19 Şubat 1812).

⁵⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 49-50, (7 Safer 1227-21 Şubat 1812).

⁶⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 96, (25 Rebiülevvel 1227-8 Nisan 1812).

⁶¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 118, (17 Rebiülahir 1227-30 Nisan 1812).

⁶² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 17, (11 Muharrem 1227-26 Ocak 1812).

⁶³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 31, (26 Muharrem 1227-10 Şubat 1812).

⁶⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 32, (27 Muharrem 1227-11 Şubat 1812).

kuruş alacağı olduğu belirtilerek bu paranın tahsil edilip gönderilmesi,⁶⁵ Hamid sancağı mutasarrıfına yazılan mektupta, şu anda yanında hizmette bulunan kapudân-ı sâbık kaftancısı İbrahim'de dergâh-âli bekçilerinden Seferoğlu Mehmed'in 378 kuruş alacağı olduğu belirtilerek bu paranın tahsil edilip gönderilmesi,⁶⁶ Bozok mutasarrıfı Cabbârzâde'ye gönderilen mektupta, Ayaş müftüsünün kızı Sâre Hanım'ın, Ayaş voyvodası olan kardeşlerinde 500 keseden fazla alacağı olduğu belirtilerek davanın hak ile görülmesi istenmektedir.⁶⁷ Yine Valide Sultan'ın üçüncü Kahvecibaşısı Ali Ağa'nın Ankara sancağının Çubukâbâd kazası ayamı Ahmed Ağa'da 1.750 kuruş alacağı bulunmaktadır. Bu paranın tahsil edilip alacaklıya gönderilmesi için Ankara mutasarrıfına mektup gönderilmiştir.⁶⁸ Kocaili sancağı Çay kazasında zeamete sahip Gedikli Süleyman Ağa 1222/1807-1226/1811 senelerine ait gelirlerini Adapazarlı Osman Ağa'ya ihale etmiş ise de iltizam bedelini birkaç defa talep etmesine rağmen alamamıştır. Kocaili mutasarrıfına gönderilen yazıda bu paranın tahsil edilip hak sahibine gönderilmesi talep edilmektedir.⁶⁹ Şuhud kasabası iş erlerinin Hasan Ağa isimli kişiye bâ-temessük 2.200 kuruş borçları bulunmaktadır. Bu meblağın Nasuhzâde vasıtasıyla tahsil edilip İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir.⁷⁰ Saraylı Fâize Hatun, zevcesi Süleyman'da 500 kuruş alacağı olduğunu, kendisinin ve iki çocuğunun perişan halde bulduklarını, zevcesinin şu anda Mısır valisi nezdinde hizmette bulunduğunu kendisine bir miktar nafaka tayin edilmesini ve alacağı olan paranın tahsil edilip kendisine teslimini istemiştir. Belirtilen hususların yerine getirilmesi için Mısır valisine mektup gönderilmiştir.⁷¹ Çorum sancağı mutasarrıfı Seyyid Zeynelabidin Paşa'ya gönderilen mektuba göre paşanın kapıkethüdası olan İbiş Ağa, sarrafa olan 10.247 kuruş borcu defalarca talep edilmesine rağmen ödemede gevşeklik göstermektedir. İstenilen borç sarraf malı olduğundan şimdiye kadar 5.000 kuruş faizi oluşmuştur. Alacaklı borcun faizinden vazgeçmiş ise de aslının ödenmesini istemektedir. Belirtilen paranın tahsil edilip alacaklıya teslimi istenmektedir.⁷² Kapukethüdası Osman Ağa ile İstanbul'da görülen

⁶⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 51, (9 Safer 1227-23 Şubat 1812)

⁶⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 51, (9 Safer 1227-23 Şubat 1812).

⁶⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 53, (10 Safer 1227-24 Şubat 1812).

⁶⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 67, (20 Safer 1227-5 Mart 1812).

⁶⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 86, (17 Rebiülevvel 1227-31 Mart 1812).

⁷⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 87, (18 Rebiülevvel 1227-1 Nisan 1812).

⁷¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 96, (26 Rebiülevvel 1227-9 Nisan 1812).

⁷² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 122, (20 Rebiülahir 1227-3 Mayıs 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

muhasabede valinin 46.258 kuruş borcu olduğu ve bunun 40.000 kuruşunun ödendiği ve kalan paranın acilen ödenmesi gerektiği hususunda Sayda valisine mektup gönderilmiştir.⁷³ Hassa hasekilerden Abdurrahman'ın Bandırma ayanında 250 kuruş alacağı olup bu borcun ödenmesi için Bandırma ayanına mektup gönderilmiştir.⁷⁴ Yukarıda verilen bilgiler kamu görevlisi olan pek çok kişinin borçlu olduğu kişilere borçlarını zamanında ödemediği, alacaklıların borçlarının tahsili için hükümet merkezine müracaat ettikleri görülmektedir.

Kamu görevlisi olmayan bazı kişiler de alacaklarının tahsili için hükümete müracaat etmişlerdir. Mesela, Ünye kazasının Kale köyü sakinlerinden olup vefat etmiş olan İshak Efendi'nin iki oğlu bir süredir İstanbul'da oturmaktadırlar. Bu kişiler babalarından kalan malı idare için köy imamı olan amcalarını vekil tayin etmişler ise de mallarına dışarıdan müdahale edilmektedir. Yapılan bu müdahalenin önlenmesi için Canik muhassılına mektup gönderilmiştir.⁷⁵ Bağdat valisine yazılan mektupta Bağdat tüccarlarından Hacı Ahmed'in Hacı Abdullah isimli kişide alacağı olduğu ancak borçlu kişinin borcunu ödemediği başka yere gittiği belirtilerek Bağdat'ta olan hane ve eşyalarının satılarak borcun tahsil edilmesi istenmektedir.⁷⁶ Gökboza ayanına yazılan mektupta Tahmis pişgâhında oturan Kemahlı merhum Mehmed Ağa'nın Gökboza kazasında bazı kişilere fazlaca borcu olduğu, bu borcun muhalefatından ödenmesi ve geri kalanının müteveffanın büyük kardeşi Hacı Hüseyin'e teslim edilmesi istenmektedir.⁷⁷ İzmir voyvodasına gönderilen mektupta ise İzmir'de oturan Meryem isimli Hıristiyan bir kadının Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatbaşılarında senetli olan 2.000 kuruş alacağını iki sene geçmesine rağmen alamadığı belirtilerek bu paranın hak sahibine verilmesi istenmektedir.⁷⁸ Bursa sakinlerinden Hacı Ömer suçsuz yere hapsedilmiş ve 122 kuruşu alınmıştır. Adı geçen şahıs hapisten çıkmış ise de haksız olarak alınan parasını talep etmektedir. Bursa nâibine ve mütesellimine bu hususla ilgili mektup gönderilmiştir.⁷⁹ Kocaili sancağı mutasarrıfı Ahmed Aziz Paşa'nın yanında bulunan İbrahim isimli kişinin Kapıdağı sakinlerinden Çorbacı Vetiroğlu isimli

⁷³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 125, (22 Rebiülahir 1227-5 Mayıs 1812).

⁷⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 125, (25 Rebiülahir 1227-8 Mayıs 1812).

⁷⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 16, (11 Muharrem 1227-26 Ocak 1812).

⁷⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 63-64 (19 Safer 1227-4 Mart 1812).

⁷⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 67, (19 Safer 1227-4 Mart 1812).

⁷⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 82, (10 Rebiülevvel 1227-24 Mart 1912).

⁷⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 83, (14 Rebiülevvel 1227-28 Mart 1812).

zimmide 400 kuruş alacağı olduğu bu paranın tahsil edilip gönderilmesi Bandırma ayanına yazılan mektupta belirtilmiştir.⁸⁰ Gönen sakinlerinden vefat eden Ayşe'nin mirası Kız kardeşinin kızı Ümmühan'a kalmış iken Ümmühan, müteveffanın bazı eşyalarını bazı kişilerin sakladığını iddia etmiş ve bu hususta hükümete müracaatta bulunmuştur. Gönen ayanına gönderilen mektupta bu kişilerin tespit edilmesi ve gizlenen eşyaların ortaya çıkarılması talep edilmiştir.⁸¹ İstanbul sakinlerinden olup Mısır'a giden ve orada vefat eden Hacı Ahmed isimli kişinin mirası hanımına ve iki kızına kalmıştır. Müteveffanın geride hayli de alacaklısı bulunmaktadır. Mısır valisine gönderilen mektupta müteveffanın malının ve parasının İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir.⁸² İstanbul Yolgeçen Hanı'nda ikamet eden Manol isimli zımminin Tire'de sakin Labotot isimli zimmide 1.700 kuruş alacağı bulunmaktadır. Ancak Labotot bu borcunu inkâr etmektedir. Manol'un müracaatı üzerine Labotot tutuklanmış ise de Manol hazır bulunmadığından dava görülemez. Manol kendi yerine vekilini göndermiştir. Bu vekilin mahkemeye gelmesi ile birlikte davanın görülmesi Tire voyvodasına ve nâibine gönderilen mektupta istenmiştir.⁸³ Vefat eden Abdürrezzak Ağa'nın veresi tarafından vekil tayin edilen ve Bursa'ya gönderilen Hacı Mehmed Ağa'ya, müteveffanın mirasının teslim edilmesi ve İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir.⁸⁴ İznik kazasının Soloz köyünden olup vefat eden Hamıracı Feyzullah'ın küçük oğlu Mehmed'in, köyde oturan kardeşi Hasan Beşe'de olan 443 kuruş alacağının tahsiline ve müteveffanın köyde bulunan ev, bahçe, emlak ve akarlarının satılarak Mehmed tarafından vekil tayin edilen Mustafa'ya teslim edilmesine dair İznik kadısına mektup gönderilmiştir.⁸⁵ Maden-i hümâyuna ait hesaplarının görülmesi için İstanbul'a çağrılan ve hesapları görüldükten sonra malları ve eşyaları kendisine bırakılan sâbık maden sarrafları Kılıyus, Elbabâr? ve Mıgırdıç'ın Darbhâne'ye olan borçlarını ödemeleri alacaklarının tahsiline bağlı olduğundan Elbâbar maden-i hümâyûn kazaları ahalilerinde olan alacaklarını tahsil için o tarafa gittiğinden kendisine gerekli yardımın yapılması istenmektedir.⁸⁶

⁸⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 96, (26 Rebiülevvel 1227-9 Nisan 1812).

⁸¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 97, (27 Rebiülevvel 1227-10 Nisan 1812).

⁸² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 97, (26 Rebiülevvel 1227-9 Nisan 1812).

⁸³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 98, (27 Rebiülevvel 1227-10 Nisan 1812).

⁸⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 108, (7 Rebiülahir 1227-20 Nisan 1812).

⁸⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 122, (19 Rebiülahir 1227-2 Mayıs 1812).

⁸⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 102, (Gurre-i Rebiülahir 1227-14 Nisan 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

Yukarıda borçlulara ve alacaklılara ait 30 adet kayıt bulunmaktadır. Bunların üçte ikisinin kamu görevlileri ile ilgili olduğu görülmektedir. Özel şahısların alacakları ile ilgi sadece 10 kayıt bulunmaktadır. Borçlu olan kişilerden bir kısmı yönetici durumundaki kişilerin yanında çalışmaktadır. Bazı görevlilerin kendilerine gelir olarak tahsis edilen yerlerde görev yapmak ve gelirlerini tahsil etmek için gönderdikleri kişilerden maişetlerini tahsil edemedikleri görülmektedir.

9-Yabancı Tüccarlarla Yaşanan Problemler ve Yabancı Devlet Vatandaşlarına Yaklaşım Şekli

Yabancı devlet tüccarları ve vatandaşları imzalanan ahitnameler çerçevesinde Osmanlı sınırlarında ticaret yapabiliyor ve seyahat edebiliyorlardı. Bu özgürlükleri ahitname şartlarına uymalarına bağlı idi. Anlaşma şartlarına aykırı davranılması durumunda yabancı tüccarlar ile Osmanlı görevlileri arasında istenmeyen olaylar yaşanabiliyordu. Defterde bu konuda zikredilen vakalar genellikle Boğazlardan geçişlerde ve gümrüklerde yaşanmıştır. Yaşanan bu tür vakalarla ilgili defterde dokuz kayıt bulunmaktadır. Bu vakalardan birinde Fransız kaptanlarından Bazilo Bahr-i Sefid Boğazı'ndan gemisi ile geçerken Sultâniye Kalesi gümrükçüsü ahitname gereği alınması gereken 300 akçe selamet akçesinden başka kaptandan cebren 48,5 kuruş daha almıştır. Bu durum karşısında İstanbul'daki Fransız maslahatgüzarı durumu bir takrirle hükümete bildirmiştir. Hükümet de Sultaniye Kalesi Dizdarı Hüseyin Bey'e mektup göndererek fazladan alınan bu paranın iade edilmesini istemiştir.⁸⁷ Yine Fransalı müstamen tüccar olan Badlo Kafoli İzmir'den aldığı 35 kantar gönlek, 104 kantar mazi, 910 kantar kuru üzüm, 80 kantar incir, 45 kıyye tarçın için ahitname şartlarına göre 411 kuruş 80 akçe gümrük vergisi ödemesi gerekirken İzmir gümrükçüsü kendisinden 1.058 kuruş 40 para vergi almıştır. Tüccar fazla alınan bu paranın iadesini istemektedir. İzmir kadısına gönderilen mektupla fazladan alınan bu verginin tüccara verilmesi istenmiştir.⁸⁸

Fransa tüccarları yanında İngiliz tüccarları da Osmanlı yetkilileri ile problemler yaşamıştır. Bu konu ile ilgili olarak Bahri Sefid Boğazı muhafızına gönderilen mektupta Kala-i Sultanî önünde durdurulan İngiliz tebaasına ait bir gemide dışarıya çıkarılması yasak olan 200 kile buğday bulunduğu belirtilerek bu buğdayın gemiden

⁸⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 10, (6 Muharrem 1227-21 Ocak 1812).

⁸⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 56, (15 Safer 1227-29 Şubat 1812).

indirilerek satılması ve bedelinin İstanbul'a gönderilmesi talep edilmiştir.⁸⁹ Bir diğer vakada, Bahr-i Sefid muhafızı, hınta yüküyle İstanbul'dan hareket eden İngiliz tüccarı Sir Berlon Lankesi isimli kaptanın gemisini aramış, kaptanı sorgulamış ve tutuklamıştır. Bâb-ı Âli'den muhafıza gönderilen mektupta, vazifesinin kaptanı tutuklamak değil, dışarıya çıkarılması yasak olan hıntayı gemiden indirip bu hıntayı İstanbul'a göndermek olduğu belirtilmiştir.⁹⁰ İngiltere ile ilgili diğer kayıta, İngiltere tüccarlarından Sir Perlon Lankesi isimli kaptanın gemisinde 200 varil tuzlu balık, 50 deste varil cunberi? ve 350 kile zahire olduğunu ve ne yapmak gerektiğini soran Boğaz muhafızına gemideki zahirenin ve memnu eşyaların indirilerek İstanbul'a gönderilmesi ve geminin gitmesine izin verilmesi gerektiği şeklinde mektup gönderilmiştir.⁹¹ İngiliz vatandaşı üç tüccar Sultaniye kalesi tarafında bulunan Matiles köyü şerbetçilerine kendileri adına sirke almaları için 419 kara kuruş vermiştir. Satın alınan sirke tacirlere teslim edilmeden kazaya uğramıştır. Durumdan İngiliz elçisi haberdar edilmiştir. Hükümet, Boğaz muhafızına gönderdiği mektupta şerbetçilerden sirkenin veyahut bedelinin alınıp tüccarlara verilmesini istemiştir.⁹²

Hangi ülkenin vatandaşı oldukları belirtilmeyen ancak İzmir'de oturan Avrupa tüccarı Nikola Petro ve Kokşa isimli tüccarlar 8.500 kuruş değerindeki eşyalarını bundan önce Osmanlı vatandaşı Nikola Veled-i Dimitri isimli kaptanın gemisine yüklemişlerdir. Ancak kaptan bu eşyalarla birlikte firar etmiştir. Kaptan daha sonra İzmir'e dönmüş ve mallar kendisinden istenmiş ancak eşyaları vermemiştir. Avrupalı tüccar tekrar arzuhal vererek meselenin İzmir'deki Avrupa tüccarı vekili vasıtasıyla çözülmesini istemiştir. Bu durum üzerine İzmir'deki Avrupa tüccarı vekili Kapucubaşı Elhac Mehmed Ağa'ya durumu incelemesi ve neticelendirmesi için mektup gönderilmiştir.⁹³

İngiliz ve Fransız tüccarlar yanında Nemçe devleti tüccarları da Osmanlı sınırlarında ticaret yapmaktadırlar. Nemçe devleti tüccarlarından Anastasyo bir miktar demiri şaykalara yükleyerek Sinop'tan İstanbul'a getirirken hava muhalefeti nedeniyle Ereğli limanına yanaşmak zorunda kalmıştır. Nemçe tüccarı limana indirilen demirin başka gemilere yüklenerek İstanbul'a getirilmesi isteğini

⁸⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 66, (19 Safer 1227-4 Mart 1812).

⁹⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 74, (29 Safer 1227-14 Mart 1812).

⁹¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 80, (9 Rebiülevvel 1227-23 Mart 1812).

⁹² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 111, (9 Rebiülahir 1227-22 Nisan 1812).

⁹³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 79, (5 Rebiülevvel 1227-19 Mart 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

Nemçe büyükelçisine bildirmiştir. Bu isteğin elçi tarafından hükümete bildirilmesi üzerine Ereğli ayanına mektup gönderilerek bu demirin İstanbul'a nakline yardımcı olması istenmiştir.⁹⁴

Boğazlardaki gümrük memurlarının bazen gizli olarak yabancı tüccarlardan para aldığı da görülmektedir. Boğaz Hisarı gümrük emini Firuz Mustafa hasekinin vekilinin boğazdan geçen zahire yüklü gemilerden gizlice akçe alarak gemilerin geçişine izin verdiğinin duyulması üzerine Boğaz muhafızına gönderilen mektupta vekil-i müstamenin buğday yüklü gemilerden akçe almaması hususunda uyarılması istenmektedir.⁹⁵

Yabancı devlet vatandaşları bazen kendi aralarında anlaşmazlık yaşayabiliyorlardı. Devlet bu devletler yaptığı sulh anlaşmalarının bozulmaması için bu tür olayların meydana gelmemesine özen göstermekte idi. Bu hususla ilgili olarak Bağdat valisine gönderilen mektupta İngiltere ile Fransa'nın birbirine muharip olduğu ancak, Osmanlı Devleti'nin bu devletlerle sulh yaptığı belirtilerek Osmanlı topraklarında yaşayan her iki devlet vatandaşlarının birbirine düşmanlık yapmasına fırsat verilmemesi gerektiği belirtilmektedir.⁹⁶

B-İstanbul'un İlaşesine Yönelik Talepler

1-Zahire Mubayaası

Osmanlı Devleti'nde ordunun ve İstanbul'un ihtiyacını karşılamak için ihtiyaç duyulan maddelerin satın alınması mübaşirler tarafından yerine getirilirdi. Mübaşirler satın alımı gerçekleştirmek için bir kazaya, sancağa ve iskeleye gönderilirdi. Bu kişiler yaptıkları işleri bir deftere ayrıntısı ile kaydederdiler. Mübaşirler dışında mubayaa işlerini takip eden kişiler arasında kadılar, menzil mübaşirleri, yeniçeri serdarları, vilayet iş erleri ve ayanlar da vardı.⁹⁷

İstanbul'un zahire ihtiyacı için de değişik yerlere mübaşirler gönderiliyordu. Bu mübaşirlerin satın alıp göndermesi gereken buğdayı tam olarak göndermedikleri veya kötü zahire satın aldıkları görülmektedir. Defterdeki kayıtlarda yer alan mubayaaların genellikle Batı Anadolu taraflarından yapıldığı dikkat çekmektedir. Satın almalara dair kayıtlardan bazıları şunlardır: Karabiga iskelesine bağlı kazalardan İstanbul ihtiyacı için satın alınması istenen miktarı belli hıntanın iskele mubayaacılarına teslim edilmesine dair Balya Maden

⁹⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 107, (7 Rebiülahir 1227-20 Nisan 1812).

⁹⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 118, (14 Rebiülahir 1227-27 Nisan 1812).

⁹⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 79, (8 Rebiülevvel 1227-22 Mart 1812).

⁹⁷ Mehmet Yaşar Ertaş, Sultanın Ordusu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 127-128.

Emini Hacı Yakup Ağa'ya mektup gönderilmiştir.⁹⁸ Başka bir kayıтта Bandırma ve Mihaliç mubayaacısı Ömer Ağa'nın satın alıp gönderdiği zahirelerin kötü olduğu, kendisine duyulan güveni zedelediği, bundan sonra gayet temiz zahire satın alması gerektiği kendisine tembih edilmiştir.⁹⁹ Ömer Ağa'ya gönderilen başka bir yazıda kendisinin Sığla, Menteşe ve Aydın sancakları mubayaacısı olduğu, belirtilen yerlerden satın alması ve İstanbul'a göndermesi gereken buğdayı İstanbul'a göndermediği, bu hususta aklını başına devşirmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁰⁰ Bazı kayıtlarda zahirenin kilesinin kaç paraya alınacağı da belirtilmiştir. Mesela Bolu ve Viranşehir sancakları mutasarrıfı İbrahim Ağa'ya gönderilen mektupta İstanbul için 1226/1811 senesinde belirtilen kazalardan beher kilesi yüzer paradan mubayaası gereken 80.000 kile zahireden sadece 1300 kilesini gönderdiği geri kalanını da acilen göndermesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁰¹ Saruhan sancağı mubayaacısı Hacı İzzet Ağa'ya gönderilen mektupta 1226/1811 senesi için Saruhan sancağı ve kazalarından mubayaa olunacak miktarı belli zahirenin şimdikiye kadar gönderilmediği belirtilerek bir an önce gönderilmesi istenmektedir.¹⁰² Sığla sancağı mütesellimi İlyaszâde'ye ve mubayaacı Hacı Veliyüddin Ağa'ya gönderilen mektupta ise İstanbul ihtiyacı için 1226/1811 senesinde mubayaa olunacak 10.000 kile şair ile 15.000 kile buğdayın talep edildiği şekilde irsali talep edilmektedir.¹⁰³ Aynı hususta Menteşe mütesellimi Ömer Ağa'ya ve Kapucubaşı Veliyüddin Ağa'ya hitaben yazılan başka bir mektupta 1223/1808, 1224/1809, 1225/1810 ve 1226/1811 seneleri için mubayaası tertip olunan hıntanın gönderilmesi istenmektedir.¹⁰⁴

Anadolu'nun batısı dışında İstanbul'a uzak yerlerden de mubayaalar yapılmıştır. Bunun sebebi konu ile ilgi yazılarda belirtilmiştir. Bu hususta Sayda valisine gönderilen mektupta, savaşın birkaç sene uzaması ve Rumeli taraflarından da buğday gelmemesi nedeniyle Trablusşam, Lazkiye, Sayda, Yafa ve Akka eyaletlerinden de zahire istendiği bu zahirenin satın alınarak bir an evvel İstanbul'a

⁹⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 1-2, (Gurre-i Muharrem 1227-16 Ocak 1812).

⁹⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 43, (4 Safer 1227-)

¹⁰⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 47, (5 Safer 1227-19 Şubat 1812).

¹⁰¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 68, (23 Safer 1227-8 Mart 1812).

¹⁰² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 77-78, (5 Rebiülevvel 1227-19 Mart 1812).

¹⁰³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 106, (5 Rebiülahir 1227-18 Nisan 1812).

¹⁰⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 106, (5 Rebiülahir 1227-18 Nisan 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

gönderilmesi istenmektedir.¹⁰⁵ Yine İstanbul için gerekli olup 1226/1811 yılı için Viranşehir sancaklarından Mestan Ağa marifetiyle satın alınması istenen miktarı belli zahireden teslim edilmeyen kısmın teslimine dair Viranşehir mütesellimine mektup gönderilmiştir.¹⁰⁶ Hicaz'a zahire göndermesi bahanesi ile İstanbul'a göndermediği 50.000 İstanbullu buğdayın yeni mahsulün çıkması ile birlikte gönderilmesine dair Mısır valisine yazı gönderilmiştir.¹⁰⁷ İstanbul için gerekli olup 1224/1809, 1225/1810 ve 1226/1811 senelerine mahsuben Ankara sancağı kazalarından Silahşorândan Yahya Bey marifet ile mubayaası tertip olunan hıntanın aynen tahsili ve gönderilmesi mümkün olmadığından 1224/1809 ve 1225/1810 seneleri için tahsil edilen hıntanın 60 parden satılması ve 1226/1811 senesine ait olanın yarısının affedilmesi, yarısının da 60 parden bedele bağlanması ve hepsinin toplam bedeli olan 185.587,5 kuruşun İstanbul'a gönderilmesi istenmektedir.¹⁰⁸

2-İstanbul İçin Ağnam Talebi

İstanbul'un et ihtiyacı genel olarak Trakya, Bulgaristan, Makedonya, Eflak, Boğdan, Orta Anadolu ve Kilikya gibi yerlerden karşılanıyordu.¹⁰⁹ Et ihtiyacını karşılayan yerlerin bu belirtilen yerlerden daha fazla olduğu muhakkaktır. Ele aldığımız defterde bu konu ile ilgili bir adet kayıt bulunmaktadır. İlgili kayıta Hâssa Kasabbaşı Ahmed tarafından Kangırı sancağından istenilen 1.750 baş koyunun aynen temininde yaşanan güçlük sebebiyle her biri için beşer kuruştan icap eden bedellerinin gönderilmesi dair Kangırı mütesellimine bir mektup gönderilmiştir.¹¹⁰

C-Askeri Konulara Dair Kayıtlar

1-Asker Talebi

a-Ordunun Asker İhtiyacının Karşılanmasına Dair İstekler

Osmanlı Devleti 1806 yılından beri Rusya ile savaş halinde bulunuyordu. Eflak ve Boğdan'a Rus yanlısı olmayan voyvodaların atanmasıyla başlayan Osmanlı-Rus savaşı 28 Mayıs 1812 tarihli Bükreş anlaşması ile sona ermiştir. Bu anlaşma ile Rusya işgal ettiği Eflak ve Boğdan'ı geri vermiş ancak Baserabya'yı almıştır. Rusya

¹⁰⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 115-116, (13 Rebiülahir 1227-26 Nisan 1812).

¹⁰⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 125, (24 Rebiülahir 1227-7 Mayıs 1812).

¹⁰⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. (5 Safer 1227-19 Şubat 1812).

¹⁰⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 49, (7 Safer 1227-21 Şubat 1812).

¹⁰⁹ Robert Mantran, 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, s. 180

¹¹⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 55-56, (12 Safer 1227-26 Şubat 1812).

Karadeniz'in kuzeyinde ve Kafkasya'da işgal etmiş olduğu yerleri iade ediyordu. Rusya'nın desteklediği Sırp'lara ise daha fazla imtiyaz veriliyordu. Bunlar yanında, Ruslar Osmanlı topraklarındaki Hristiyanları himaye edecekler ve konsolosluk açabileceklerdi.¹¹¹ 1806-1812 yılları arasında yapılan savaşlarda Dağıstan ve Kuzey Kafkasya tamamen Rusların egemenliği altına geçmiştir. Bu dönemde Ruslar Eflak ve Boğdan'ı işgal etmişler, birkaç defa Tuna'yı aşarak Balkanlara kadar gelmişlerdir.¹¹²

Osmanlı yöneticileri Rusya ile yapılan bu savaşın sürdürülebilmesi taşradan asker talep ediyordu. İstenilen bu askerlerin ayanları başbuğluğunda orduya katılımlarının sağlanmasına yönelik taşradaki yöneticilere mektuplar gönderiliyordu. İstenilen askerler bazen zamanında orduya katılmadığında tertipleri değiştiriliyordu. Mesela Anadolu'da meştâyı ordu-yı hümayuna mürettep ordunun vaktinde yetişmeyeceğinden bahisle kış ordusunun tertibinden vazgeçilerek her kazadan 2/3'si süvari ve 1/3'ü piyade olmak üzere askerlerin ayanları marifetiyle yüzer nefer asker şeklinde tertip olunarak baharda ayanları başbuğluğunda orduya katılmaları hususunda padişah fermanı çıkmıştır. Bu emir doğrultusunda Sadr-ı Esbak İzzet Paşa'ya gönderilen kâimede Aydın ve Saruhan sancaklarından müretteb olan askerin sevki için Karaosmanzâdelerin görevlendirildiği belirtilmiştir.¹¹³ Yine kış ordusu için hazırlanacak askerin tertibinden vazgeçildiği, tertip edilen askerlerin Aydın ve Saruhan'da olduğu gibi ayanları nezaretinde bahar ordusuna katılmalarına dair Karaman valisine, Kocaili ve Kastamonu mutasarrıflıklarına, Bolu ve Viranşehir sancakları mutasarrıfı mîrimîrân İbrahim Paşa'ya ve Cabbâzâdeye benzer şekilde mektup gönderilmiştir.¹¹⁴ Cabbâzâdeye hitaben yazılan mektuba göre uygulamaya dâhil edilen yerler arasında Erbaa ve Karataş, kazası, Tokat, Niksar, Amasya, Sivas, Bozok, Çorum sancakları yer almaktadır.¹¹⁵ Aydın ve Saruhan sancaklarından istenen askerlerin baharda orduya katılmaları ile ilgili Saruhan sancağı mütesellimi Hacı Hüseyin Ağa'ya da bir mektup gönderilmiştir.¹¹⁶

¹¹¹ M. Alaaddin Yalçınkaya, "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası" Türkler, C. 12, Ed. Hasan Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yayını, Ankara, 2002, 644.

¹¹² Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, TTK, Ankara, 1993, s. 300, 301.

¹¹³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 13, (8 Muharrem 1227-23 Ocak 1812).

¹¹⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 14, (8 Muharrem 1227-23 Ocak 1812).

¹¹⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 14, (8 Muharrem 1227-23 Ocak 1812).

¹¹⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 33, (27 Muharrem 1227-11 Şubat 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

Aydın ve Saruhan'dan istenen askerlere Karaosmanzâde Hacı Hüseyin Ağa'nın başbuğ tayin edildiği sadr-ı esbak İzzet Paşa'ya gönderilen kaimede belirtilmiştir.¹¹⁷ Trabzon valisine ve Kocaili mutasarrıfına hitaben yazılan kaimede Gökboza kazası ayanı Ahmed Ağa'nın külliyetli piyade askeri ile nevrudta orduya katılması istenmektedir.¹¹⁸ Erzurum valisine gönderilen kaimede, Moskovlu ile savaşa hazır olmaları hususunda Kars ve Van muhafızları ile Bayezid mutasarrıfına ve diğer liva mutasarrıflarına ve diğer beylere hitaben otuz adet emir yazıldığı, bunlardan Kars, Van ve Bayezid mutasarrıfının adının bilindiği, diğerlerinin isimlerinin bilinmediğinden açık bırakıldığı belirtilerek bunların doldurulması ve ilgililere ulaştırılarak savaşa hazır olmaları emrinin verilmesi istenmektedir.¹¹⁹

Karaman valisine gönderilen kaimede Adana, Karaman ve Anadolu eyaletlerinin liva ve kazalarından 1/3 piyade ve 2/3 süvari olmak üzere istenilen askerlerin meşta tertibatından vazgeçildiği, belirtilen yerlerden istenen askerlerin ayanları başbuğluğunda Konya'dan hareketle nevrudta orduda isbat-ı vücud etmeleri talep edilmiştir.¹²⁰ Ayanlar bazen çıkaracakları askerleri başka ayanların maiyetine katarak da askeri görevlerini ifa ediyorlardı. Mesela, Kocaili sancağından Varna muhafazası için ayanları başbuğluğunda 1000 nefer piyade ile katılmaları emredilmiş iken bazı kazaların ayanlarının firar ettiği belirtilerek bu kazalardan ancak on on beş asker çıkarılabileceği, bu askerlerin yakın kazaların ayanları başbuğluğunda sefere katılması istenmektedir. Bu istek hükümetçe değerlendirilmiş ve mutasarrıfların da uygun görmesi durumunda bu askerlerin belirtildiği şekilde görev yerine gönderilmesi istenmiştir.¹²¹ Benzer bir isteği Gökboza ayanı Ahmed Ağa yapmıştır. Ahmed Ağa bazı nahiyeler maiyetine ilhak ile sefere gitmek istemiş ise de bu isteğine müsaade edilmemiş ancak göndermesi gereken askeri bir an önce göndermesi gerektiği Kocaili muttasarrıfına gönderilen mektupta belirtilmiştir.¹²² Bozok sancağı mutasarrıfı Cabbârzâde'ye gönderilen mektupta bahar tertibi için Erbaa ve Niksar kazalarından, Amasya, Sivas, Bozok, Çorum, Kangırı Tokat, Kayseriye ve Sivas sancakları ile Zile kazası ve

¹¹⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 28, (21 Muharrem 1227-5 Şubat 1812).

¹¹⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 38, (Gurre-i Safer 1227-15 Şubat 1812).

¹¹⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 64, (19 Safer 1227-4 Mart 1812).

¹²⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 72, (29 Safer 1227-14 Mart 1812).

¹²¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 83-84, (15 Rebiülevvel 1227-29 Mart 1812).

¹²² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 108, (7 Rebiülahir 1227-20 Nisan 1812).

Türkmenân-ı Yeniil aşiretinden 2.000 nefer askerin hazırlanarak ayanları başbuğluğunda orduya gönderilmesi istenmektedir.¹²³

Hükümet bazen bir valiye savaş halindeki başka bir valiye yardım etmesini isteyebiliyordu. Sayda valisi Ragıp Paşa'ya gönderilen mektupta Halep valisinin istediği zahire ve asker yardımını yapması istenmektedir.¹²⁴

Savaş ortamında bulunulmasından dolayı askerler istenilen yerden orduya sevkleri mümkün olmuyordu. Konu ile ilgili olarak Kocaili sancağı kazalarından istenilen piyade askerden bir kısmının iskeleden gönderildiği ve geri kalanında da gönderilmek üzere olduğundan bahsedilmiş ise deniz mevsiminin girmesinden dolayı düşman gemileriyle karşılaşılması ihtimaline karşı kalan askerlerin karadan gönderilmesi Kocaili mutasarrıfından istenmiştir.¹²⁵

Bazen kazalardan gücünün üstünde asker talep edilebiliyor bu da şikâyetlere sebep oluyordu. Konu ile ilgili olarak Kastamonu sancağından asker ihracı için giden mübaşire gönderilen mektupta, 1226/1811 senesinde Cide kazasından bahar ordusu için 200 asker gönderildiği halde, bahar ordusu için asker göndermeyen diğer kazalarla birlikte kış ordusu için 270 asker daha istenmesinin uygun olmadığı belirtilmiştir.¹²⁶

b-Tımarlı Askerin Bedele Bağlanması

Zeamet ve tımarlı eyalet halkının devletin başa bağlı askeri olmaları sebebiyle seferde ve barışta görevlendirildikleri yerde bizzat bulunmaları gerekiyordu. Ancak beş altı seneden beri Rusya ile olan muharebelerde bizzat bulunmadıkları, bayrakları altına gelmeleri gerekenlerin de tamamının gelmediği, gelenlerin de ise yaramaz olduğu, birçoğunun yollarda eğlendiği, kendilerini bedele bağlayıp izin alarak vilayetlerine dönmek düşüncesinde oldukları yaşanan tecrübelerle anlaşılmıştır. Şayet eyalet halkının hepsi seferle görevlendirilirse bunların yoklamaları yoklamacılar tarafından yapılıp mevcut olmayanların ücretleri kesilmek gerekmektedir. Savaş ortamında bulunulmasından dolayı bunların sefere alınmasındansa yerlerine başka asker tertip edilip eyaletli halkının bedele bağlanması istenmektedir. Bu teklif padişaha götürülmüş ve konu ile ilgili padişah iradesi çıkmıştır. Bu emir doğrultusunda Çorum ve

¹²³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 124, (22 Rebiülahir 1227-5 Mayıs 1812).

¹²⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 90, (22 Rebiülevvel 1227-5 Nisan 1812).

¹²⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 113-114, (12 Rebiülahir 1227-25 Nisan 1812).

¹²⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 82, (10 Rebiülevvel 1227-24 Mart 1912).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

Bozok sancaklarında zuama ve erbâb-ı tımarın her birinin bedele bağlandığı ve kayıt başına 150'şer kuruş alınacağı belirtilmekte olup tayin edilen bu bedellerin tahsil edilerek gönderilmesi istenmektedir.¹²⁷ Tımarlı halkının bedele bağlanmasının bir sonucu olarak Hâcegândan Seyyid Sadullah Efendi eyaletli halkı bedeliyesini tahsil için Akşehir'e gönderilmiş olup kendisine gerekli kolaylığın gösterilmesi için zikri geçen yerin mütesellimine mektup gönderilmiştir.¹²⁸ Yine Canik muhassılına gönderilen mektupla, altı adet zeâmet ve 68 adet tımarlı olmak üzere 74 adet tımarlının her biri için 150'şer kuruş olmak üzere 11.100 kuruş tımar bedeliyesini ve 1225/1810 senesi için tertip olunan 30 deveden her biri için 150'şer kuruştan toplam 4.500 kuruş şütüran bedeliyesini tahsil edip göndermesi istenmiştir.¹²⁹ Belirtilen bu yerler dışında Moskovlu ile baharda savaşın başlayacağından bahsedilerek Anadolu, Karaman, Sivas, Edirne, Halep, Şam, Maraş, Rakka ve Karahisar-ı Şarkî'de tımarlı eyalet halkının kişi başı 150'şer kuruşa bedele bağlandığı, aynı uygulamanın Erzurum, Çıldır, Van ve Kars eyaletlerinde de düşünüldüğü ifade edilerek faydalı olup olmayacağına tahkik edilmesi ve sonucunun bildirilmesi hususunda Erzurum valisine mektup gönderilmiştir.¹³⁰ Yukarıda verilen örneklerden artık tımar sistemine bağlı askerlerden savaşlarda verim alınmadığı anlaşılmaktadır.

c-Seferden Muafiyet Talebi

Defterde yer alan kayıtlardan bazısı askerlik görevinden muafiyet talebi ile ilgilidir. Muafiyet taleplerinin değişik sebepleri bulunmakta olup bunların neler olduğu ilgili kayıtlarda görülecektir. Mesela, meşta ordusu için Karahisar-ı Sahib sancağına bağlı Sandıklı kazası vücuhundan Hacı Musazâde Said Mustafa Ağa görevi gereği süvari askeri ile görev yerine hareket etmiş ise de esnaf takımından olduğundan bir işe yaramayacağı anlaşılmış ve geri gönderilmesinin daha uygun olacağı Karahisar-ı Sahib mütesellimine yazılan mektupta ifade edilmiştir.¹³¹ Bazen muafiyet talepleri istenen askerin sayısının düşürülmesi ile ilgili oluyordu. Mesela, Dergâh-ı Âli Kapucubaşılarında Karamürsel ayanı Osman Bey 500 asker ile orduya katılmaya gücü yetmediğini belirtmiş ve bunun 150'sinin affını talep etmiştir. Bu durumun başka yerlere de örnek teşkil edeceği, 400

¹²⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 41, (3 Safer 1227-17 Şubat 1812).

¹²⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 42, (3 Safer 1227-17 Şubat 1812).

¹²⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 42, (3 Safer 1227-17 Şubat 1812).

¹³⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 62, (18 Safer 1227-3 Mart 1812).

¹³¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 48, (5 Safer 1227-19 Şubat 1812).

istendiğinde 200, 800 istendiğinde 400 asker verilmek gibi bir sonucu doğuracağı belirtilmiş ise de mahrem kalmak koşulu ile bu isteğin kabul edilebileceği Kocaili mutasarrıfına gönderilen kaimele belirtilmiştir.¹³² Bolu Viranşehir mutasarrıfı İbrahim Ağa'ya gönderilen mektupta da ismi geçen sancaklardan ayanları başbuğluğunda istenen 2.000 askerden 500'ünün perişan halde oldukları gerekçesi ile affının istendiği, ancak Moskovlu ile yapılan savaşın sürdürülmesinde bu askerlere ihtiyaç duyulduğu belirtilerek bu isteğin kabul edilmediği belirtilmiştir.¹³³ Taşra yöneticileri bazen de istenen askerin tamamından muafiyet talep edebiliyorlardı. Konu ile ilgili olarak, İzmir'den gönderilen arzuhal ve ilam ile İzmir ve kazalarından istenen askerin affı istenmiş ise de bunun mümkün olmadığı, istenen askerin yirmi gün içerisinde gönderilmediği takdirde mütesellimin şiddetli bir şekilde azarlanacağı kendisine gönderilen mektupta belirtilmiştir.¹³⁴

2-Askeri Tesisler ile Ordunun İhyacı Olan Maddelere Dair İstekler

a-Güherçile Talebi

Osmanlı'da ordunun ve donanmanın ihtiyaç duyduğu barut Baruthane adı verilen tesislerde üretiliyordu. İmparatorlukta İstanbul dışında Belgrad, Selanik, Gelibolu, İzmir, Konya, Birecik, Halep, Hama, Trablusşam, Van, Erçiş, Ahlat ve Bağdat gibi yerlerde baruthaneler bulunmakta idi.¹³⁵ Belirtilen bu tesislerde barut üretiminde en fazla ihtiyaç duyulan madde güherçile idi. Güherçile barut imalinde kullanılan ve potasyum nitrat olarak bilinen maddedir. Kara barut imalinde kullanılan güherçile oksijene karşı duyarlı olduğundan karıştırıldığı bileşimin yüksek gaz kütesine dönüşmesine neden olmaktadır. Bu tepkimenin meydana gelebilmesi için barut üretiminde kullanılacak güherçilenin çok saf olması gerekmektedir.¹³⁶ Kara barutun imalinde %75 güherçile, %12,5 kükürt ve %12,5 söğüt kömürü kullanılmaktadır.¹³⁷

İncelediğimiz Anadolu'ya ait ayniyat defterinde İstanbul'daki Baruthane için vilayetlerden istenen ve zamanında gönderilmeyen

¹³² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 73-74, /29 Safer 1227-14 Mart 1812).

¹³³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 81-82, (10 Rebiülevvel 1227-24 Mart 1912).

¹³⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 80, (10 Rebiülevvel 1227-24 Mart 1912).

¹³⁵ Ünal, s. 87.

¹³⁶ Ünal, s. 275

¹³⁷ Mübahat, S. Kütükoğlu, "Baruthâne-i Âmire", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul, 1992, s. 98.

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi için Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

veya eksik gönderilen güherçilenin bir an evvel gönderilmesine dair taşra yöneticilerine gönderilmiş mektup ve kaimeler bulunmaktadır. Bu kayıtlardan Mısır valisine gönderilen kaimede bundan önce Baruthane'ye gönderilen güherçileye ilave olarak yardım amacıyla gönderilen 500 kantar güherçileden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.¹³⁸ Güherçile talebine dair gönderilen yazılarda devletin savaş içerisinde bulunduğu, savaşı sürdürmenin bu maddeye bağlı olduğu sık sık dile getirilmiştir. Konu ile ilgili olarak İstanbul Baruthanesi için Kayseri ve diğer yerlerden 1226/1811 senesi için istenen 108.000 kıyye güherçilenin gönderilmediği, devletin savaş içerisinde bulunduğu, baruta şiddetle ihtiyaç duyulduğu belirtilerek bahar başlangıcına kadar istenilen güherçilenin bir dirhemnin bile eksik olmamak üzere gönderilmesine dair Bozok mutasarrıfı Cabbârzâde'ye mektup gönderilmiştir.¹³⁹ Cabbarzâde'ye 15 gün sonra gönderilen kaimede de 1225/1810 ve 1226/1811 seneleri için Kayseri kazasından 108.000 kıyye, Aksaray kazasının 1225/1810 senesi bakayasından ve 1226/1811 tertibinden ve Ankara sancağının 1225/1810 ve 1226/1811 seneleri tertibinden ve Cısr-i Çanşgır'ın 1226/1811 senesi tertibinden göndermeleri gereken güherçilenin tedarik edilerek gönderilmesi talep edilmektedir.¹⁴⁰ Karaosmanzâde Hacı Hüseyin Ağa'ya hitaben yazılan mektupta Aydın sancağının havi olduğu kazalardan 1222/1807 senesinden 1226/1811 senesine kadar geçen sürede Alaşehir kazasının teslim ettiği 2.904 kıyye güherçile dışında diğer kazaların teslim etmediği 81.000 kûsur kıyye güherçilenin bir an önce Baruthane-i Âmire'ye gönderilmesi istenmektedir.¹⁴¹ Eskiil voyvodası Kapucubaşı Bayburdî Hasan Ağa'ya gönderilen mektupta Eskiil ve Karapınar kazalarında imali ve mubayaası kararlaştırılan ve Bozok sancağı mutasarrıfı Cabbarzâde tarafından akçesi verilen ve teslim edilmeyen güherçileden Eskiil kazasının 1223/1808 senesinden 4.392, Karapınar kazasının 1225/1810 tertibinden 3.163,5 kıyye olmak üzere toplam 7.565,5 ve 1226/1811 senesinden de 3.766,5 kıyye olmak üzere toplam 10.331,5 güherçilenin Baruthane'ye acilen teslimi istenmektedir.¹⁴² Karahisar-ı Sahip sancağı müteselliminden ise 1225/1810-1226/1811 senelerine mahsuben Baruthane-i Âmire'ye gönderilmeyen 54.000 kûsur kıyye

¹³⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 6, (3 Muharrem 1227- 18 Ocak 1812).

¹³⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 7, (4 Muharrem 1227-19 Ocak 1812).

¹⁴⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 26-27, (21 Muharrem 1227-5 Şubat 1812).

¹⁴¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 28, (21 Muharrem 1227-5 Şubat 1812).

¹⁴² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 30, (26 Muharrem 1227-10 Şubat 1812).

güherçilenin bir an evvel teslimi istenmektedir.¹⁴³ Eskiil voyvodası kapucubaşı Bayburdî Hasan Ağa'dan da Eskiil kazasından 1223/1808, 1226/1811 seneleri için parası verilen ve gönderilmeyen 8.158 kıyye ve Karapınar kazasından da yine parası verilen ve teslim edilmeyen 4.392 kıyye olmak üzere toplam 11.331 kıyye güherçilenin acele olarak Baruthane'ye gönderilmesi istenmektedir.¹⁴⁴ Karaman valisine gönderilen mektupta ise Baruthane-i Âmire için Ilgın, Eskiil, Karapınar, Konya ve Akşehir kazalarından 1226/1811 senesi için istenilen 23.000 kıyye güherçilenin imal ve nakli için bu işle görevlendirilen Hasan Ağa'ya yardım etmesi istenmektedir.¹⁴⁵ Bozok sancağı mutasarrıfı Cabbârzâde'ye gönderilen diğer bir mektupta Kayseri, Aksaray, Cisir-i Çaşnigir ve Ankara kazalarından istenilen güherçilenin 1225/1810 yılı bakayaları ile 1226/1811 senesi için de bir yük 65.547 kıyye güherçilenin gönderilmesi istenmektedir.¹⁴⁶

Yukarıda verilen kayıtlara göre Baruthane için güherçile üreten yerler arasında Kayseri, Bozok, Aksaray, Cisir-i Çaşnigir, Aydın, Alaşehir, Eskiil, Karapınar, Karahisar-ı Sahip, Konya, Akşehir ve Ankara bulunmaktadır. Yine kayıtlarda barutun gönderilmesi hususunun diğer işlerle kıyaslanamayacak kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Defterdeki bilgiler Baruthane için istenen güherçilenin her zaman istenildiği kadar zamanında gönderilemediğini göstermektedir. Güherçile Anadolu yanında Rumeli'de de üretiliyordu. Rumeli'de üretiminin yapıldığı yerler arasında Filibe Tatarpazarı, Demirhisar, Selanik, Üsküp, Pirlepe, Manastır, Voyvodina, Vardar Yenicesi, Teselya Yenişehir ve Eğriboz bulunmakta idi.¹⁴⁷

b-Kereste Talebi

Taşradan ordu levazımı olarak istenen maddeler arasında kereste de bulunmaktadır. Keresteye dair isteklerde donanmanın bu maddelere şiddetli ihtiyacı olduğu belirtilmiştir. Keresteye dair defterde üç kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan ilkinde, donanma kalyonları için gerekli olan keresteden Soma ve İvrindi kazaları ahhalilerinin kesmeleri ve nakletmeleri gereken kereste ile ilgili gevşeklik gösterdikleri belirtilerek, bu hususun önemli olduğu, bu şekilde davranmanın diğer yerler ahalisine de kötü örnek teşkil

¹⁴³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 85, (16 Rebiülevvel 1227-30 Mart 1812).

¹⁴⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 87, (20 Rebiülevvel 1227-3 Nisan 1812).

¹⁴⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 117, (16 Rebiülahir 1227-29 Nisan 1812).

¹⁴⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 123, (21 Rebiülahir 1227-4 Mayıs 1812).

¹⁴⁷ Kütükoğlu, s. 98.

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

edeceği belirtilerek kereste kesmek ve nakletmek için görevlendirilen Teşrifâti-i Esbak Ahmed Reşid Efendi'ye ve Bergama Voyvodası Karaosmanzâde Hacı Ömer Ağa'ya mektup gönderilmiştir.¹⁴⁸ Diğer kayda göre Tersane-i Âmire ihtiyacı olarak Gönen tarafında Aydınçık kazasına isabet eden 136 parça kerestenin kesimi için Aydınçık serdarı görevlendirilmiş ise de serdarın halka zulmettiğine dair Aydınçık hâkimi Mehmed Raşid Efendi İstanbul'a bir arzuhal sunmuştur. Bunun yanında serdarın iyi hal üzere olduğuna dair de hükümet merkezine bir mahzar sunulmuştur. Belirtilen bu olayda kimin haklı kimin haksız olduğunun araştırılması için Aydınçık voyvodasına ve Kereste kesmek için o tarafta bulunan Reşid Bey'e mektup gönderilmiştir. Konu ile ilgili son kayıтта, Soma ve İvrindi kazalarının dağlara uzaklığı ve bu iki kazanın kış vergileri verme yükümlülüğü sebebiyle tersaneden istenilen keresteden bu iki kazanın affedildiği Karaosmanzâde Ömer Ağa'ya ve Kereste mübaşiri Ahmed Reşid Efendi'ye gönderilen mektupta belirtilmiştir.¹⁴⁹ Bu kayıtlar tersanenin ihtiyacı olan kerestenin bir kısmının Soma, İvrindi, Gönen ve Aydınçık taraflarından karşılandığını göstermektedir.

c-Kendir ve Kirpas Talebi

Tersane için istenen bir diğer malzeme kendir ve kirpastır. Kirpas keten veya pamuktan dokunan beze denilmektedir. Kirpasın pamuktan olanına kirpas-ı penbe, ketenden olanına kirpas-ı keten denirdi.¹⁵⁰ Kendir ise kenevir sapından elde edilen lif olup gemilerin donatılmasında kullanılan halat ve bezler bu maddeden elde edilirdi. Osmanlı tersanesinin ihtiyacı olan kendir Canik taraflarından ocaklık olarak temin edilirdi.¹⁵¹ Konu ile ilgili olarak Canik muhassılına gönderilen mektupta Canik sancağı kazalarından 1226/1811 senesine ait Tersane-i Âmire için gönderilmesi gereken teyel ve kendirin gönderilmediği belirtilerek, 1226/1811 senesi kendirini göndermeyi taahhüt etmesi halinde 1227/1812 senesi muhassıllığının üzerinde kalacağı aksi takdirde üzerinden alınacağı belirtilmektedir.¹⁵² Kirpasla ilgili olarak Saruhan sancağı mütesellimi Karaosmanzâde Mehmed Ağa'ya gönderilen mektupta ise Mehterhane için Soma havalisinden mubayaası istenen kirpasın 40.000 top olduğu ancak şimdiye kadar çok az kirpas geldiği, sefeinin bunun 20.000 topunu affettirmeye

¹⁴⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 8, (4 Muharrem 1227-19 Ocak 1812).

¹⁴⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 94, (24 Rebiülevvel 1227-7 Nisan 1812).

¹⁵⁰ Ünal, s. 407.

¹⁵¹ Ünal, s. 394.

¹⁵² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 19, (15 Muharrem 1227-30 Ocak 1812).

çalışarak zaman kaybettirdiği belirtilerek bu kirpasın bir an önce satın alınıp gönderilmesi istenmektedir.¹⁵³

d-Kalyoncu Bedeli Talebi

Kalyoncu bedeli Tanzimat öncesinde yelkencilik devrinde gemilerde kürek çekmek ve yelken kullanmak üzere alınan askerlere verilen günlük ücretin karşılığı olarak halktan alınan paraya denirdi. Yerine göre dört, yedi, sekiz, dokuz ve on ere bir kürekçi olmak üzere vergi konurdu.¹⁵⁴ Kalyoncu bedeli ile ilgili olarak Karahisar-ı Sahip mütesellimine gönderilen mektupta 1227/1812 senesi için istenen 130 kalyoncu neferinin üç bin kuruş bedelleri ile 1220/1805 senesinden 1225/1810 senesine kadar geçen sürede teslim edilmeyen bedellerin gönderilmesi istenmektedir.¹⁵⁵ Benzer bir istek Kütahya sancağı için yapılmış olup sancağın mütesellimine gönderilen mektupta 150 nefer kalyoncunun bedeli olan 5.000 kuruş ile 1219/1804 senesinden 1226/1811 senesi sonuna kadar geçen sürede teslim edilmeyen 57.827 kuruş kalyoncu bedelinin de gönderilmesi talep edilmektedir.¹⁵⁶ Bazen kalyoncu bedeli yanında kalyoncu da istenebiliyordu. Mesela, donanma için İzmir'den talep edilen 600 nefer kalyoncunun 350'nin gönderildiği, kalanının ise gönderilmediğinden bahisle bir an evvel gönderilmesine dair İzmir kadısına mektup gönderilmiştir.¹⁵⁷

e-Deve Talebi

Deve, sahip olduğu özellikleri sebebiyle ağır yükleri uzun mesafelere uzun süre bir şey yiyip içmeden taşıyabilmektedir. Bu özelliği dolayısı ile deve kervan ticaretinde ve askeri teşkilatta önemli bir yere sahip olmuştur. Osmanlı Ordusunda zahire ve mühimmat taşıyan develerin sayısı çıkılacak sefere göre değişirdi. Develer savaş öncesinde bakıma alınır ve ondan sonra sefere çıkılırdı. Deve Araplar kadar Türklerin askeri teşkilatlarında önemli bir yere sahipti. Savaşta kullanılan develerden bir kısmı Türkmen aşiretlerinden kiralanırdı. Osmanlı'da sarayın develerine bakan kişilerin reislerine *sarbanbaşı* denirdi.¹⁵⁸ İncelediğimiz ayniyat defterinde de taşradaki yöneticilerden deve istendiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. İstenilen

¹⁵³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 109, (8 Rebiülahir 1227-21 Nisan 1812).

¹⁵⁴ Pakalın, C. II, s. 154.

¹⁵⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 84-85, (16 Rebiülevvel 1227-30 Mart 1812).

¹⁵⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 85, (16 Rebiülevvel 1227-30 Mart 1812).

¹⁵⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 103, (3 Rebiülahir 1227-16 Nisan 1812).

¹⁵⁸ Ahmet Önkal-Nebi Bozkurt, "Deve", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 9, İstanbul, 1994, s. 224-226.

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

bu develerin orduda kullanılacağı belirtilmektedir. Mesela, Bozok sancağı mutasarrıfı Cabbarzâde'ye gönderilen mektupta 1227/1812 senesinde orduda kullanılmak üzere kiralari serbanbaşı tarafından karşılanmak üzere Kayseri sancağından 500, Kangırı kazalarından 200, Kırşehir sancağından 30 mekkari devenin baharda hazır edilmesi istenmektedir. Mektupta bu develerin aylık kirasının 1.000 akçe olacağı belirtilmektedir.¹⁵⁹ Sultanönü sancağı kazaları kadılarına ve Bilecik voyvodasına gönderilen mektupta orduya zahire ve diğer levazımatı taşımak için ücretleri ordu serbanbaşı tarafından verilmek üzere 50 adet devenin hazırlanması istenmektedir.¹⁶⁰ Kütahya ve Karahisar-ı Sahip müteselliminden de hisselerine düşen develeri bahar başında orduda hazır etmeleri istenmektedir.¹⁶¹ Cabbâzâde'ye gönderilen diğer bir mektupta 1227/1812 senesinde orduda kullanılmak ve ücretleri devletçe ödenmek üzere Bozok ve Cemâat-ı Mamalu'dan 290, Kangırı sancağı kazalarından 200, Rışvan aşiretlerinden 250 tuvana ve yüke elverir şüturan talep edilmektedir.¹⁶²

f-Peksimet ve Un Talebi

Ekmek ve peksimet Osmanlı savaşlarında askerlere dağıtılan önemli gıda maddesi idi. Peksimet vaktin ekmek pişirmeye müsait olmadığı yerlerde veya ekmek yapımı için zahirenin bulunmadığı yerlerde askerin en önemli yiyeceği idi.¹⁶³ Bir savaş durumunda ordunun geçeceği yerlerin yöneticilerine peksimet hazırlanması için emirler gönderilirdi. Bu anlamdaki bir emir de Tekfurdağı ayanına gönderilmiştir. İlgili emirde Tekfurdağı kazasından 10.000 kantar peksimet pişirmesi istenmiştir. Talep edilen bu peksimetin ne kadarının pişirilip pişirilmediğinin ve yeterli unun mevcut olup olmadığının bilinmesine ihtiyaç bulunduğu ayana gönderilen mektupta belirtilmiştir.¹⁶⁴ İstanbul'a zahire ve una ihtiyaç duyulduğunda bunun tedarikine yönelik de taşradaki yetkililere emirler gönderilirdi. Konu ile ilgili olarak Kocaili mutasarrıfına gönderilen mektupta İstanbul'da unun az bulunduğu, Anadolu tarafından İznikmid'e un getirenlere eziyet verilmemesi ve unun

¹⁵⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 22, (17 Muharrem 1227-1 Şubat 1812).

¹⁶⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 35, (29 Muharrem 1227-13 Şubat 1812).

¹⁶¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 39, (Gurre-i Safer 1227-15 Şubat 1812).

¹⁶² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 75, (Gurre-i Rebiülevvel 1227-14 Nisan 1812).

¹⁶³ Ertaş, s. 154.

¹⁶⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 68, (23 Safer 1227-8 Mart 1812).

bekletilmeden İstanbul'a sevki istenmektedir.¹⁶⁵ Aynı konu ile ilgili olarak on gün sonra İznik mutasarrıfına unun bekletilmeden gönderilmesine dair bir emir daha gönderilmiştir.¹⁶⁶ Un tüccarları başka şehirlere gidip buralardan İstanbul'a un getirebilmekte idiler. Mesela, Kapan-ı dakik tüccarlarından bazıları Samsun İskelesinde satın aldıkları unu İstanbul'a getirip kapan-ı dakikte satmak istemektedirler. Bu konuda kendilerine izin verildiği Trabzon valisine gönderilen mektupta belirtilmiştir.¹⁶⁷

g-Odun ve Kömür Talebi

Taşradan İstanbul halkı ve askeri kurumlar için mubayaa usulü ile odun ve kömür de talep ediliyordu. Bu anlamda Tersane-i Âmire imalathanesinde izabe olunacak topraklar için ber-vech-i maktu Boğaz Hisarı ve Lapseki tarafından miri fiyat üzere çam odunun kesilmesi ve naklinin tophane nizamından olduğu belirtilerek istenilen odunun hemen gönderilmesine dair Biga muhafızına ve Lapseki voyvodasına mektup gönderilmiştir.¹⁶⁸ Kocaili sancağında bulunan Rum Paşa mukataasının Hâlidere ve Çağşak köylerinden başka İznikmid kazasına tabi Buvacele, Döngel ve Taşkiri ve diğer köyleri 1227/1811 yılına ait mukataası Bağçecik voyvodası Seyyid Osman Ağa'ya ihale edilmiştir. Mukataanın yeni sahibi olan Seyyid Osman'dan Tersane-i Âmire için daha önce istenilen çam kömürünü yakması ve İstanbul'a nakletmesi istenmektedir.¹⁶⁹

ı-Orducu Esnafı Gönderilmesi

Osmanlı seferlerinde savaşan askerlerin yanında değişik hizmetleri gören birlikler içinde askerlerin yiyecek, giyim, sağlık, silah vb ihtiyaçlarını karşılayan ve orducu esnafı denen esnaf grupları bulunurdu. Bu esnafın aynı veya nakdi olarak hizmet verirlerdi. Aynı yükümlülükte esnafın bizzat görevini yerine getirmesi gerekirdi.¹⁷⁰ Orducu esnafı gönderilmesine dair defterde bir kayıt bulunmaktadır. Bu kayda göre Ordu-yı hümayun ağası Ali Ağa'nın Bursa'nın çıkaracağı esnafın baharda orduda olması için emir verildiği ancak bu konuda herhangi bir hareket olmadığı belirtilerek esnafın bir an önce

¹⁶⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 118, (17 Rebiülahir 1227-30 Nisan 1812).

¹⁶⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 129, (28 Rebiülahir 1227-11 Mayıs 1812).

¹⁶⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 112, (11 Rebiülahir 1227-24 Nisan 1812).

¹⁶⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 116, (13 Rebiülahir 1227-26 Nisan 1812).

¹⁶⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 117, (14 Rebiülahir 1227-27 Nisan 1812).

¹⁷⁰ Şenol Çelik, "Orducu", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 33, İstanbul, 2007, s. 370.

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

gönderilmesi hususu Bursa ayanına gönderilen mektupta ifade edilmektedir.¹⁷¹

i-İsyan Bölgelerine Asker Sevki

Yukarıdaki başlıklarda verilen bilgiler ordunun ihtiyacı için taşradan hayli lojistik malzeme istendiğini göstermektedir. Bu kayıtların bir kısmında devletin savaş ortamında bulunduğu, dolayısıyla istekler konusunda bir müsamahanın olmadığı belirtilmiştir. Bu başlık atında zikredilen kayıtlarda da Hicaz bölgesinde çıkan hâricî taifesinin isyanının bastırılmasına ve Kafkaslarda yürütülen askeri faaliyetlere değinilmiştir. Konu ile ilgili olarak, Mısır valisine gönderilen kaimede Hicazda isyan eden hâricî taifesi üzerine gönderilen Şam valisi Silahtar Süleyman Paşa'ya asker ve zahire bakımından yardım etmesi istenmektedir.¹⁷² Yine Mısır valisine gönderilen bir diğer kaimede Hicaz'da Hâricî isyanını bastırmaya giden Tosun Paşa'nın erzak ve asker bakımından desteklenmesi istenmektedir.¹⁷³ Hicazdaki isyanı bastırmak için Mısır'dan da asker sevk edilmiştir. Ancak bu askerin süvari kısmı geri çağrılmış ve yerlerine yeni tertip edilen asker gönderilmiştir. Bu askerler yanında Şam tarafından da isyan bölgesine asker sevk edileceği Mısır valisine gönderilen kaimede zikredilmiştir.¹⁷⁴ Mehmed Ali Paşa'ya gönderilen kaimede Şam valisi ile de haberleşerek ve onun da desteğini alarak 15.000 deniz ve kara piyadesi ile Hicaz'a gitmesi ve hâricî belasının ortadan kaldırması istenmiştir. İlgili kaimede ne yapılması gerektiği "levs-i vücûd-ı habâis ... arâzi-i mübâreke-i Hicâziye'nin tasfiye ve tathîri esbabının istihsaline himmet buyurmaları..." şeklinde ifade edilmiştir.¹⁷⁵ Mehmed Ali Paşa'nın Hicaz'da icra ettiği askeri harekâtlar sırasında kendisine gönderilen mektupta küçük oğlu İsmail Bey'e mîrimîrânlık rütbesi verildiği bildirilmiştir.¹⁷⁶

j-Kaybedilen Yerlerin Alınması, Dağıstan ve Çerkes Kabilelerine Yardım Yapılması

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da olduğu kadar Kafkaslar'da ve Doğu Anadolu'da savaş halinde olduğu, bu bölgedeki bazı yerleri ve

¹⁷¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 77, (3 Rebiülevvel 1227-17 Mart 1812).

¹⁷² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 46, (4 Safer 1227-18 Şubat 1812).

¹⁷³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 97-98, (27 Rebiülevvel 1227-10 Nisan 1812).

¹⁷⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 107, (6 Rebiülahir 1227-19 Nisan 1812).

¹⁷⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 127-128, (28 Rebiülahir 1227-11 Mayıs 1812).

¹⁷⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 128, (28 Rebiülahir 1227-11 Mayıs 1812).

kaleleri kaybettiği tekrar geri almaya çalıştığı, bunu yaparken Çerkes kabilelerinin ve Dağıstan hanlarının desteğini almaya çalıştığı, bunu temin etmek için bu kabile beylerine mektuplar gönderdiği görülmektedir. Hükümet bölgede bulunan veya bölgeye yakın yerlerin valilerine yazılar göndererek gerekli tedbirleri almaları ve seferde bulunan serdarlara gerekli yardımı yapmalarını istemiştir. Mesela, Çıldır valisine gönderilen kaime ile Ahışa Kalesi havalisinin karışıklıktan korunması için gerekli gayretin gösterilmesi istenmiştir.¹⁷⁷ Yine Çıldır valisi Şerif Paşa'ya gönderilen bir diğer yazıda Çıldır sınırında bulunan Ahılkelek kalesinin istila edildiğinden ve Erzurum valisi Emin Paşa'nın serasker olmasından bahsedilerek onun da yardımı ile kalenin geri alınması istenmektedir.¹⁷⁸ Serdar tayin edilen Erzurum valisine yazılan kaimede, Ahılkelek kalesi, Tiflis, Gürcü ve Gürcistan, Açıkbaş, Sohum ve Faş taraflarının düşmandan temizlenmesi, kalelerinin kurtarılması, bunu yaparken ordunun iaşesini nasıl karşılayacağı ve nerelerden asker toplaması gerektiği açıkça yazılmıştır.¹⁷⁹ Belirtilen yerlerde, Anapa ve çevresinde mücadele yapan muhafızların ve kabilelerin kötü durumda olduğu belirtilerek bunlara asker ve zahire bakımından yardım edilmesi hususunda Trabzon valisine kaimeler gönderilmiştir.¹⁸⁰ Mesela bu konuda Trabzon valisine gönderilen kaimede Sohum kalesinin düşman tarafından istila edilmesinden sonra kale muhafızı Arslan Bey'in Trabzon'a geldiği, kalenin tekrar alınması için kale muhafızına 10.000 kuruş atıye verildiği, Gönye sancağı kapucubaşlarından Tuzcuzâde Memiş Ağa'nın 300 ve Trabzon valisininin 700 olmak üzere toplam 1.000 askerle yardım yapması gerektiği ve bunun yanında düşmana saldıracak Abaza beylerine yardım yapılması gerektiği belirtilmiştir.¹⁸¹ Bu konu ile ilgili olarak Gönye sancağı mutasarrıfı ve Batum sancağı mutasarrıfı Tuzcuzâde Memiş Ağa'ya da ayrıca mektup gönderilmiştir.¹⁸²

Kafkaslarda Ruslara karşı yürütülen savaşlarda Dağıstan emirlerinin desteğinin alınması ve Moskoflu aleyhine sefer

¹⁷⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 4, (2 Muharrem 1227-17 Ocak 1812).

¹⁷⁸ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 26-27, 111, (20 Muharrem 1227-4 Şubat 1812).

¹⁷⁹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 119-121, (18 Rebiülahir 1227-1 Mayıs 1812).

¹⁸⁰ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 93-94, (24 Rebiülevvel 1227-7 Nisan 1812).

¹⁸¹ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 123-124, (22 Rebiülahir 1227-5 Mayıs 1812).

¹⁸² BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 124, (22 Rebiülahir 1227-5 Mayıs 1812).

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi için Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

yapmalarının sağlanması için yedi adet emir hazırlanmıştır. Emir içeren bu mektupların Kars muhafızı Abdullah Paşa ve Hatunoğlu Kara Bey vasıtasıyla ilgili hanlara ulaştırılması hususu Erzurum valisine gönderilen mektupta ifade edilmiştir.¹⁸³ Moskof saldırısına uğrayan Çerkes kabile beylerinden bazılarının yardım istemek için İstanbul'a geldiği Trabzon valisine gönderilen mektupta belirtilmiştir. İlgili mektupta Çerkes kabilelerinin bundan önce Moskof saldırısına uğradığı ve Osmanlılardan yardım talep etmek için Çerkes beylerinden Solukoğlu Hacı Ahmed Bey ve Benî Hasan Bey'in İstanbul'a geldiği ve kendilerine 3.000 asker verildiği, Trabzon'a doğru yola çıktıkları ve bunları korumak için donanmanın Anadolu ve Rumeli sahillerinde dolaşacağı belirtilmiştir.¹⁸⁴ Hükümet tarafından yapılan bu yardımlar yanında Osmanlı Devleti Moskovluya karşı yürütülen mücadelede desteklerini almak için Hatukay, Abaza, Eviş, Kayartı, Mahveş, Kemerköy Çerkez kabile beylerine mektup göndermiştir.¹⁸⁵

k-Rusya Üzerine İran tarafından da Savaş Açılmasına Dair Talep

Mirza Abbas'a gönderilen mektupta Rusya'nın Anadolu'da ve Rumeli'de bazı yerleri ele geçirdiği, bu yerlerin geri alınması için Rusya'ya karşı savaş açıldığı, bu arada İran ile de Osmanlı'nın sulh yaptığı belirtilerek İran tarafından da Rusya üzerine savaş açılması istenmiştir.¹⁸⁶

l-Savaşlarda Yardımı Görülenlere Vazife Tevcihi

Hâcegândan Çerâkise ordusu nâzırı Seyyid Ahmed Efendi'ye gönderilen mektupta, Çerâkise'den Hacızâde Ali'nin yapılan savaşlarda yararlılık gösterdiğinden bahisle kendisine Soğucak ve Anapa gümrüklerinden 60 akçeden 120 akçeye kadar vazife verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁸⁷

Sonuç

1806-1812 yılları arasında cereyan eden Osmanlı-Rus savaşının yapıldığı yılların sonlarına doğru tutulmuş olan "Bir Numaralı Anadolu Ayniyat Defteri" bizlere Osmanlı Devleti'nin 1812 yılında içinde bulunduğu durumdan bir kesit sunmaktadır. Bâb-ı Âli'den taşraya gönderilen mektup ve kaimelerin bulunduğu bu defterdeki kayıtlar hükümetin taşra yöneticilerinden neler istediğini,

¹⁸³ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 44, (4 Safer 1227-18 Şubat 1812).

¹⁸⁴ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 118, (17 Rebiülahir 1227-30 Nisan 1812).

¹⁸⁵ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 118, (17 Rebiülahir 1227-30 Nisan 1812).

¹⁸⁶ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 58-59, (12 Safer 1227-26 Şubat 1812)..

¹⁸⁷ BOA. BEO. AYN.d. Anadolu Âdi, No. 1. s. 53-54, (11 Safer 1227-25 Şubat 1812).

yapılması gereken işleri nasıl yapmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Defterde Anadolu'nun her tarafına yazılar gönderildiği görülmektedir. Gönderilen bu yazılarda askerliğe, vergi borçlarına, ordunun ihtiyacı olan malzemelere, mülki atamalara, taşraya bir iş için gönderilen görevlilerine temas edilmektedir.

Defterdeki kayıtların bir kısmı ödenmemiş vergilere dairdir. Bu vergilerin bir kısmı yakın geçmiş tarihlere bir kısmı da beş on yıl öncesine aittir. İstenen vergilerin ya tamamı ya da bir kısmı ödenmemiştir. Taşra yöneticilerine gönderilen bu yazılar vergilerin tahsilinde sıkıntılar yaşandığını göstermektedir. Devletin vergiler yanında asker toplamakta da güçlükler yaşadığı görülmektedir. Taşradan istenen askerler ya zamanında gönderilmemekte ya da işe yaramaz asker gönderilmektedir. İlgili kayıtlarda tımara bağlı olarak talep edilen askerlerin yerine tımar bedeliyesinin alınmaya başlandığı görülmektedir. Yöneticilerden bazen güçlerinin üstünde asker talep edildiğinde bunun bir kısmının affını hükümetten talep ediyorlardı. Ordunun ihtiyacı olan güherçile, kereste, kendir, kirpas, deve, peksimet, odun vb malzemelerin İstanbul'a gönderilmesine dair de taşraya çokça yazı gönderilmiştir.

Taşra görevlilerinin atanmalarına, görevden alınmalarına, görev yerlerinin değiştirilmesine dair defterde pek çok kayıt mevcuttur. Yapılan atamaların bir kısmı vali, bir kısmı mütesellim, bir kısmı da ayan atamaları ile ilgilidir. Görevden alınıp bir yerde ikamete zorlanan eski yöneticilerin hükümetten sık sık görev talebinde buldukları görülmektedir. Ayanların seçiminde ve atanmasında sıkıntılarının yaşandığı görülmektedir. Bazı ayanların halka zulmettiği, bu konuda şöhret kazanan kazaların bulunduğu, bu yüzden buralara nâiblerin gitmek istemediği defterdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hükümet taşraya iş takibi için pek çok mübaşir ve çavuş göndermektedir. Hükümet bu mübaşirlerin vazifelerini bir an önce yapıp İstanbul'a dönmelerini istiyordu. Bu görevlilerin işlerini çabuk bitirmeleri biraz da taşra yöneticilerinin kendilerine yardımcı olmaları ile ilgili idi. Bu yardımın yapılması için taşra yöneticilerine hayli mektup gönderilmiştir.

İstanbul'un işesi için Anadolu'dan buğday ve ağnam talep edilmişse de bunlar başkente her zaman istenilen zamanda ulaşmamaktadır. Yabancı tüccarların yasak mal ihraçları, kendilerinden fazla vergi alınması da sık sık meydana gelen hadiselerdendi. Taşrada kendisine tahsisat yapılan kamu görevlileri ile bazı özel şahıslar alacaklı oldukları kişilerdeki para ve maaşlarını

Ayniyat Defterlerinin Osmanlı Sosyo-Ekonomik Tarihi İçin Önemi, Bir Numaralı Anadolu Adi Ayniyat Defteri Örneği

alamamaktadırlar. Taşra yöneticilerinden bu paraların hak sahiplerine gönderilmesinde dair de yazılar gönderilmiştir. Belirtilen konular yanında pek çok konuda bilgiler ihtiva eden ayniyat defterleri Osmanlı sosyo-ekonomik tarihi yanında kent tarihi çalışmalarında kullanılabilecek malumat içermektedir. Bazı kentlere ait şerhiye sicillerinin bulunmaması sebebiyle doğan boşluğun bu defterler sayesinde bir nebze de olsun doldurulabileceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İkinci Baskı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No: 42, İstanbul, 2000.

Aktaş, Necati (1991). "Ayniyat Defteri", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul, s. 277-278.

Çelik, Şenol, (2007), "Orducu", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 33, İstanbul, s. 370-373.

Ertaş, M. Yaşar, (2007), Sultanın Ordusu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Genç, Mehmet, (1995), "Esham", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 11, İstanbul, s. 376-380.

Gökmen, Ertan -Özdemir, Ö. Yazıcı, (2016), 812 Numaralı Ayniyat Defteri Işığında Aydın Vilayeti'nde Suç ve Ceza (1866-1877), Libra Yayıncılık, İstanbul.

Kurat, Akdes, (1993), Rusya Tarihi, Türk tarih Kurumu, Ankara.

Kütükoğlu, Mübahat, (1992), "Baruthâne-i Âmire", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 5, İstanbul, s. 96-98.

Mantran, Robert, (1990), 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Pakalın, M. Zeki, (1993), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I, MEB, İstanbul.

Sertoğlu, Midhat, (2011), Mufassal Osmanlı Tarihi, C. V, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Ünal, M. Ali, (2011), Osmanlı Tarih Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Yalçınkaya, M. Alaaddin, (2002), "III. Selim ve II. Mahmud Dönemleri Osmanlı Dış Politikası" Türkler, C. 12, Ed. Hasan Celal Güzel vd., Yeni Türkiye Yayını, Ankara, s. 629-659.

